

Utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na dentalni turizam u Republici Hrvatskoj

Maras, Dino

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Dental Medicine and Health Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:243:908513>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Dental Medicine and Health Osijek
Repository](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA DENTALNU MEDICINU I ZDRAVSTVO**

OSIJEK

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Studij Dentalna
medicina**

Dino Maras

**UTJECAJ PANDEMIJE BOLESTI COVID-
19 NA DENTALNI TURIZAM U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Osijek, 2022.

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA DENTALNU MEDICINU I ZDRAVSTVO**

OSIJEK

**Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Studij Dentalna
medicina**

Dino Maras

**UTJECAJ PANDEMIJE BOLESTI COVID-
19 NA DENTALNI TURIZAM U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Osijek, 2022.

Rad je ostvaren u: Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek.

Mentor rada: doc.dr.sc. Ivan Miškulin

Rad ima 50 listova i 31 tablicu.

Znanstveno područje: Biomedicina i zdravstvo

Znanstveno polje: Javno zdravstvo i zdravstvena zaštita

Znanstvena grana: Javno zdravstvo

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Dentalni turizam.....	1
1.2. Dentalni turizam u Republici Hrvatskoj.....	2
1.3. Utjecaj pandemije COVID-19 na dentalni turizam.....	3
2. HIPOTEZA.....	5
3. CILJEVI.....	6
4. ISPITANICI I METODE.....	7
4.1. Ustroj studije.....	7
4.2. Ispitanici.....	7
4.3. Metode.....	7
4.4. Statističke metode.....	7
5. REZULTATI.....	9
6. RASPRAVA.....	35
7. ZAKLJUČCI.....	38
8. SAŽETAK.....	40
9. SUMMARY.....	41
10. LITERATURA.....	42
11. ŽIVOTOPIS.....	45

KRATICE

ADA- Američka stomatološka udruga (*eng. American Dental Association*)

UZAP- Udruga za promoviranje turističkih destinacija, proizvoda i usluga (*eng. Association for promoting tourist destinations, products and services*)

SARS-CoV-2- teški akutni respiratorni sindrom koronavirus 2 (*eng. Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2*)

SZO- svjetska zdravstvena organizacija (*eng. World Health Organization*)

COVID-19- bolest koronavirus 2019 (*eng. Coronavirus disease 2019*)

1. UVOD

1.1. Dentalni turizam

Zdravlje je oduvijek bilo jedan od najstarijih razloga putovanja, a zdravstveni razlozi i danas su jedan od glavnih motiva putovanja na različite turističke destinacije, što je rezultiralo razvojem novog oblika turizma, zdravstvenog turizma. Zdravstveni turizam označava kombinaciju zdravstvenih i turističkih usluga, odnosno putovanje u inozemstvo radi poboljšanja zdravlja. Danas predstavlja najbrže rastuću granu turizma koja ima godišnji rast po stopi od 15-20 %. Zdravstveni turizam možemo podijeliti na lječilišni, wellness i medicinski turizam (1).

Dentalni turizam, koji je podvrsta medicinskog turizma, također bilježi značajan rast, a American Dental Association (ADA) definira ga kao putovanje izvan matične zemlje radi ostvarivanja dentalne zdravstvene usluge (2). Razlozi zbog kojih se pacijenti odlučuju za korištenje usluga medicinskog turizma su visoki troškovi zdravstva i zdravstvenog osiguranja, nepokrivenost zdravstvenim osiguranjem, duge liste čekanja te nemogućnost realizacije određenih zahvata u matičnoj zemlji. Medicinski turizam postaje sve češći izbor pacijentima i zbog nižih cijena usluga. Razlikujemo dvije osnovne skupine pacijenata koji se odlučuju na dentalni turizam. U prvu skupinu spadaju osobe koje nemaju zdravstveno osiguranje ili im osiguranje pokriva samo ograničene usluge, a drugu skupinu čine osobe koje se odlučuju za određene estetske zahvate koje im zdravstveno osiguranje ne pokriva (3, 4). Na prvom mjestu pružatelja usluga dentalnog turizma nalazi se Indija, a slijede ju Mađarska, Poljska, Hrvatska, Srbija, Rumunjska, Litva, Kostarika i Meksiko. Na prvom mjestu po broju stranih pacijenta u Europi je Mađarska koja je poznata po jeftinoj stomatološkoj i estetskoj kirurgiji (1, 5).

Pacijenti se za izbor stomatološke ordinacije u inozemstvu odlučuju zbog raznih razloga: niske cijene zahvata, kvalitete i brzine rada, niske cijene zrakoplovnih karata i smještaja i velikog broja turističkih atrakcija, znamenitosti, prirodnih ljepota i sl. Od velike je važnosti poznavanje stranih jezika zaposlenika u ordinacijama kako bi se s pacijentima moglo razgovarati, dogovarati i objasniti im postupak rada (6). Jako je važno i pozitivno iskustvo prijašnjih pacijenata koji će ordinaciju preporučiti svojim poznanicima i prijateljima (5). Dentalni turisti odlučuju se za putovanje u inozemstvo samo ukoliko im je ukupni trošak dentalne usluge, hrane, noćenja i prijevoza manji od

cijene usluge u matičnoj zemlji. Zemlja s najskupljom stomatološkom uslugom je svakako Velika Britanija, gdje su cijene određenih zahvata 73 % skuplje nego u Hrvatskoj, a slijede Italija, Slovenija i Njemačka (7). Usluga dentalnog turizma razlikuje se od klasične dentalne usluge koja uz dentalne zahvate i tretmane pacijentima pruža i uslugu smještaja čime pacijent postaje turist. Dentalni turisti ne očekuju samo osnovne dentalne usluge, već i dodatne u koje spadaju smještaj i prijevoz. Dentalni turistički paket najčešće se sastoji od besplatnog pregleda i plana terapije, ugovaranja termina, konzultacija, organizacije smještaja u hotelskom ili privatnom smještaju te transporta. Turistički paket uključuje i turističku uslugu poput organizacije turističkih aranžmana, razgledavanje obližnjih gradova i mjesta, muzeja, koncerata, izložbi i preporuka gastronomske ponude (8, 9).

1.2. Dentalni turizam u Republici Hrvatskoj

Dentalni turizam u Republici Hrvatskoj započeo je prije trideset godina u Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji kada su vlasnici privatnih ordinacija počeli dovođiti pacijente iz susjednih zemalja, prvenstveno iz Italije i Austrije (10). Zahvaljujući geografskoj poziciji i bogatoj turističkoj ponudi, Istra se nalazi na prvom mjestu prema broju dentalnih turista. Najveći broj Istarskih klinika koje se bave dentalnim turizmom nalaze u Rovinju, Puli, Poreču i Umagu, dok je na Kvarneru vodeća Rijeka. Dentalni turizam u Dalmaciji započeo je nešto kasnije u odnosu na Istru i Kvarner, a Split se danas može pohvaliti velikim brojem dentalnih turista. Split ima odličnu trajektnu povezanost s Anconom i redovne zračne linije do Rima (1, 11). U kontinentalnom dijelu Hrvatske dentalni turizam je slabije razvijen. Zbog slabije turističke razvijenosti kontinentalne Hrvatske pacijenti se radije odlučuju za klinike koje se nalaze na moru i na taj način povezuju ugodno s korisnim (1). Posljednjih godina navedenim županijama priključio se i Grad Zagreb koji je preuzeo velik dio tržišta zahvaljujući dobroj cestovnoj infrastrukturi, zrakoplovnim linijama, ali i brojnim kulturnim i športskim događanjima koji privlače strane pacijente i turiste. Brojne zagrebačke klinike svojim pacijentima osiguravaju besplatan prijevoz, transfere do zračne luke, smještaj i ostale usluge (5, 6, 8). Prednost Hrvatske je povoljan geografski položaj i dobra cestovna infrastruktura zbog kojih je zanimljiva i pristupačna velikim emitivnim tržištima. Hrvatska graniči sa zemljama u kojima su cijene dentalnih usluga znatno skuplje. Zbog toga pacijenti iz Italije, Slovenije, ali i Austrije i Njemačke često odabiru baš Hrvatsku za zemlju gdje će obaviti dentalne

zahvate (12). Osim susjednih zemalja, Hrvatska je odabir i brojnim pacijentima iz Velike Britanije, Irske, Kanade, SAD-a i Japana gdje su cijene stomatoloških usluga znatno veće nego u Hrvatskoj (1). Njemački pacijenti dolaskom u Hrvatsku štede oko 51 % iznosa koji bi potrošili ukoliko bi se odlučili obaviti stomatološke zahvate u Njemačkoj (13, 14).

Gotovo 10 000 osoba u Hrvatskoj zaposleno je u dentalnom turizmu (doktori dentalne medicine, dentalni tehničari, asistenti, higijeničari) koji godišnje obrade desetke tisuća inozemnih pacijenata te ostvare godišnji promet preko 500 milijuna kuna (6). Niže cijene dentalnih usluga u Republici Hrvatskoj su zbog niže cijene obrazovanja i otvaranja ordinacije nego što je to u susjednim zemljama, a kvaliteta rada i usluge je na istom nivou. Kvaliteta dentalne usluge i zahvata u Hrvatskoj ni po čemu ne zaostaje za svjetskim dentalnim trendovima, jer se u ordinacijama koristi najsvremenija oprema i pružaju usluge koje prate svjetske trendove (1). Najtraženije dentalne usluge su popravak zuba i endodoncija, izrada mobilnih i fiksnih nadomjestaka, parodontologija, ortodoncija i oralna kirurgija zbog ugradnje implantata (10, 15, 16). Strani pacijenti najviše dolaze zbog ugradnje implantata i izrade fiksnih nadomjestaka koji su značajno skuplji u zapadnim zemljama (8).

Većina klinika promovira svoje usluge putem web stranica i društvenih mreža, a postoji i vodič za dentalni turizam u Hrvatskoj koji je objavila Udruga za promoviranje turističkih destinacija, proizvoda i usluga (UZAP). U vodiču se mogu pronaći razne informacije o klinikama koje pružaju dentalne usluge, savjete prije i tijekom putovanja, o smještaju i o brojnim turističkim atrakcijama u Hrvatskoj (8, 17).

1.3. Utjecaj pandemije COVID-19 na dentalni turizam

Potkraj 2019. godine u gradu Wuhanu, u Kini, kod oboljelih od upale pluća ili pneumonije, pronađen je i sekvenciran novi soj koronavirusa koji je kasnije nazvan „teški akutni respiratorni sindrom koronavirus 2“ (SARS-CoV-2) (18, 19). Brzo širenje, međunarodni letovi i povezanost ljudi širom svijeta doveli su do prijenosa koronavirusa prvo u Europu, a potom i u sve dijelove svijeta. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) u ožujku 2020. godine proglašava pandemiju koja utječe na čitavo društvo (20).

Pandemija COVID-19 (bolest koronavirus 2019) predstavlja globalnu krizu zbog koje je bio upitan opstanak pojedinih djelatnosti, među koje spada i dentalni turizam. Proglašavanjem pandemije došlo je do zatvaranja europskih granica s ciljem sprječavanja daljnjeg širenja koronavirusa (21). Prva europska zemlja koja je pretrpjela velike posljedice i imala velik broj žrtava bila je Italija. To je dovelo do masovnog otkazivanja termina, a stomatološkim ordinacijama koje poslovanje baziraju na talijanskim pacijentima prijetilo je zatvaranje (11). Zatvaranjem granica i ukidanjem zrakoplovnih linija bio je onemogućen dolazak i svih ostalih inozemnih pacijenata, a naknadno je donesena i preporuka Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske o obustavi rada i s domaćim pacijentima (22). Cjelokupna situacija dovela je do brojnih otkaza u stomatološkim klinikama ili slanja radnika na neplaćene godišnje odmore. To se najviše odnosilo na osobe zadužene za logistiku, poput vozača, administratora, recepcionera te ostalih zaposlenih u dentalnom turizmu. Došlo je i do prekida poslovnih ugovora s turističkim agencijama i ugovora o najmu hotelskog ili apartmanskog smještaja (10). Vlada Republike Hrvatske naknadno je donijela odluku o sufinanciranju doprinosa i minimalnih plaća čime je smanjila broj otkaza (11).

2. HIPOTEZA

Pandemija COVID-19 dovela je do smanjena broja stranih pacijenata u Republici Hrvatskoj i time negativno utjecala na dentalni turizam.

3. CILJEVI

Ciljevi ovog presječnog istraživanja bili su:

- utvrditi sociodemografska i socioekonomska obilježja svih zaposlenika u dentalnom turizmu,
- utvrditi njihova mišljenja o utjecajima aktualne pandemije na svakodnevni rad, obilježja njihova rada s klijentima poliklinika koje se bave dentalnim turizmom tijekom aktualne pandemije,
- utvrditi moguću povezanost između promatranih varijabli.

4. ISPITANICI I METODE

4.1. Ustroj studije

Istraživanje je provedeno u obliku presječnog istraživanja (*eng. cross-sectional*) (23).

4.2. Ispitanici

U ovom presječnom istraživanju sudjelovalo je 302 ispitanika, a provedeno je među osobama zaposlenim u dentalnom turizmu, odnosno među doktorima dentalne medicine, zubnim tehničarima, dentalnim higijeničarima, asistentima i ostalim zaposlenicima.

4.3. Metode

Istraživanje je provedeno pomoću anonimnog online upitnika u razdoblju od lipnja do kolovoza 2022. godine. Sastojao se od ukupno 32 pitanja, sociodemografskih i socioekonomskih pitanja te pitanja o promjenama u radu nastalih pojavom koronavirusa. U upitniku je bilo 25 pitanja zatvorenog tipa, a preostalih 7 otvorenog tipa gdje su ispitanici trebali iznijeti svoja razmišljanja i stavove. Zbog sudjelovanja u istraživanju ispitanici su dali pisane privole, a popunjavanje upitnika trajalo je najviše 15 minuta.

Istraživanje je provedeno po preporukama nadležnog Etičkog povjerenstva Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo Osijek (KLASA: 602-01/22-12/05, URBROJ: 2158/97-97.10-22-39).

4.4. Statističke metode

Kategorijski podatci predstavljeni su apsolutnim i relativnim frekvencijama. Numerički podatci opisani su medijanom i granicama interkvartilnog raspona. Razlika između kategorijskih varijabli testirana je χ^2 testom. Normalnost raspodjele numeričkih varijabli testirana je Kolmogorov-Smirnovljevim testom. Zbog odstupanja od normalne raspodjele, numeričke varijable između dviju nezavisnih skupina testirane su Mann-Whitneyevim U testom. Numeričke varijable u slučaju 3 i više nezavisnih skupina zbog odstupanja od normalne raspodjele testirane su Kruskal-Wallisovim

4. ISPITANICI I METODE

testom. Sve p vrijednosti su dvostrane. Razina značajnosti je postavljena na $\alpha = 0,05$. Za statističku analizu korišten je statistički program SPSS (inačica 22.0, SPSS Inc., Chicago, IL, SAD).

5. REZULTATI

U istraživanju je sudjelovalo 302 ispitanika, 167 (55,3 %) muškarca te 135 (44,7 %) žena. Najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini 30–49 godina, njih 166 (55,0 %). Prema stupanju obrazovanja, 246 (81,5 %) ispitanika ima visoku stručnu spremu, 20 (6,6 %) višu stručnu spremu te 36 (11,9 %) ispitanika ima srednju stručnu spremu. Zaposleno je 282 (93,4 %) ispitanika, a u braku ili izvanbračnoj zajednici je njih 213 (70,5 %) (Tablica 1).

Tablica 1. Osobitosti ispitanika

		Broj (%) ispitanika
Spol	Muško	167 (55,3)
	Žensko	135 (44,7)
Dob (u godinama)	18 – 29	41 (13,6)
	30 – 49	166 (55,0)
	50 – 64	84 (27,8)
	65 i više	11 (3,6)
Razina obrazovanja	SSS	36 (11,9)
	VŠS	20 (6,6)
	VSS	246 (81,5)
Radni status	Nezaposlen/a	20 (6,6)
	Zaposlen/a	282 (93,4)
Bračni status	Bračna/izvanbračna zajednica	213 (70,5)
	Samac (razveden/udovac)	89 (29,5)
Ukupno		302 (100)

Na COVID-19 bilo je pozitivno 254 (84,1 %) ispitanika, a kod 290 (96,0 %) ispitanika netko od članova uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19. Protiv navedene bolesti cijepilo se 266 (88,1 %) ispitanika. 173 (57,3 %) ispitanika ne strahuje od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada, ali 239 (79,1 %) strahuje od prijenosa virusa svojim bližnjima (Tablica 2).

Tablica 2. Podaci o COVID-19 infekciji

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	254 (84,1)
	Ne	48 (15,9)
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	290 (96,0)
	Ne	12 (4,0)
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	266 (88,1)
	Ne	36 (11,9)
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	129 (42,7)
	Ne	173 (57,3)
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	239 (79,1)
	Ne	63 (20,9)
Ukupno		302 (100)

Čak 75 (24,8 %) ispitanika ili njihovih kolega bili su otpušteni za vrijeme COVID-19 pandemije, dok je 92 (30,5 %) ispitanika osjetilo socioekonomske posljedice u vidu snižavanja plaće. Da tijekom pandemije nije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga odgovorilo je 278 (92,1 %) ispitanika, a 232 (76,8 %) ispitanika izjavilo je kako nije došlo do promjene radnog vremena ordinacije. Smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije zabilježilo je 144 (47,7 %) ispitanika, a 141 (46,7 %) smatra da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede. Otkazivanje/nedolazak na termine zbog zaraze ili izolacije zabilježilo je 164 (54,3 %) ispitanika. Kao najveću promjenu u radu od početka pandemije 76 (25,2 %) ispitanika navodi strah, potom slijede epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme i maski u 44 (14,6 %) ispitanika, dok 37 (12,3 %) ispitanika nema mišljenje (Tablica 3).

Tablica 3. Utjecaj COVID-19 na rad

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije COVID-19?	Da	75 (24,8)
	Ne	227 (75,2)
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije COVID-19?	Da	92 (30,5)
	Ne	210 (69,5)
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga?	Da	24 (7,9)
	Ne	278 (92,1)
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	70 (23,2)
	Ne	232 (76,8)
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije COVID-19?	Da	144 (47,7)
	Ne	158 (52,3)
Smatrate li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede?	Da	141 (46,7)
	Ne	161 (53,3)
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolazke na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	164 (54,3)
	Ne	138 (45,7)
Što smatrate najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena potrošnog materijala	20 (6,6)
	Bolja osobna zaštita i dezinfekcija	19 (6,3)
	Izolacije/bolovanja	8 (2,6)
	Epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme i maski	44 (14,6)
	Smanjen broj pacijenata	35 (11,6)
	Otkazi radnika	9 (3,0)
	Strah	76 (25,2)
	Ostalo	54 (17,9)
	Nemam mišljenje	37 (12,3)
Ukupno		302 (100)

128 ispitanika (42,4 %) osigurava svojim pacijentima prijevoz, najviše automobilom, 55 (18,2 %), dok 174 (57,6 %) ispitanika ne osigurava prijevoz. Noćenje pacijentima osigurava 130 (43,0 %) ispitanika, a 251 (83,1 %) ispitanika smatra kako aviolinije ne povezuju dobro pacijente sa doktorima dentalne medicine (Tablica 4).

Tablica 4. Usluge prijevoza

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika
Osiguravate li svojim pacijentima prijevoz?	Da	128 (42,4)
	Ne	174 (57,6)
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	55 (18,2)
	Autobus/minibus	47 (15,6)
	Taxi	26 (8,6)
	Ne osiguravam prijevoz	174 (57,6)
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	130 (43,0)
	Ne	172 (57,0)
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente sa doktorima dentalne medicine?	Da	51 (16,9)
	Ne	251 (83,1)
Ukupno		302 (100)

123 (40,7 %) ispitanika smatra da cijena, stručno osoblje i marketing najviše doprinose dentalnom turizmu. 141 (46,7 %) ispitanika razvoju dentalnog turizma doprinijeli bi boljim marketingom. 214 (70,9 %) ispitanika smatra da Istra i Kvarner imaju najviše koristi od dentalnog turizma, a 89 (29,5 %) da Zagreb, Dalmacija i Slavonija trebaju poboljšati dentalni turizam (Tablica 5).

Tablica 5. Mišljenje o dentalnom turizmu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	7 (2,3)	
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	123 (40,7)	
	Marketing	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	17 (5,6)	
	Sve navedeno	99 (32,8)	
	Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	141 (46,7)
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	21 (7,0)	
	Ostalo	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	28 (9,3)	
	Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	214 (70,9)
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Dalmacija	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	17 (5,6)	
	Priobalje	30 (9,9)	
	Zagreb	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	7 (2,3)	
	Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	74 (24,5)
	Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Dalmacija	80 (26,5)
Zagreb		89 (29,5)	
Istra		21 (7,0)	
Sve županije i gradovi		30 (9,9)	
Nemam mišljenje		8 (2,6)	
Ukupno			302 (100)

Od ukupno 302 ispitanika, 217 (72,5 %) ispitanika oglašava svoju ordinaciju/polikliniku. Najveći broj ispitanika, njih 135 (44,7 %) za oglašavanje koristi Facebook i Instagram, dok 77 (25,5 %) ispitanika ne koristi društvene mreže. Od društvenih mreža, za 118 (39,1 %) ispitanika oglašava na Facebooku, 50 (16,6 %) ispitanika na web stranicama, a ostali koriste razne druge oblike oglašavanja. Da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih smatra 82 (27,2 %) ispitanika, a najveći broj pacijenata za 94 (31,1 %) ispitanika su iz Hrvatske/Italije i Slovenije. 88 (29,1 %) ispitanika odgovorilo je da je stranim pacijentima najvažnija estetika i cijena. Za 73 (24,4 %) ispitanika smatraju da je stranim pacijentima najvažnija estetika, cijena i funkcionalnost (Tablica 6).

Tablica 6. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	217 (72,5)
	Ne	83 (27,5)
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	40 (13,2)
	Facebook i Instagram	135 (44,7)
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	18 (6,0)
	Instagram	14 (4,6)
	Ne koristim društvene mreže	77 (25,5)
	Facebook/Instagram/Web	18 (6,0)
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	118 (39,1)
	Instagram	39 (12,9)
	Web	50 (16,6)
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	21 (7,0)
	Ne koristim društvene mreže	74 (26,4)
Smatrate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	82 (27,2)
	Ne	220 (72,8)
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	84 (27,8)
	Italija	79 (26,2)
	Hrvatska/Italija/Slovenija	94 (31,1)
	Njemačka/Austrija	15 (5,0)
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	20 (6,6)
	Nepoznato	10 (3,3)
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	71 (23,5)
	Cijena i funkcionalnost	36 (11,9)
	Estetika	19 (6,3)
	Estetika i cijena	88 (29,1)
	Estetika, cijena i funkcionalnost	73 (24,2)
	Funkcionalnost	15 (5,0)
Ukupno		302 (100)

Značajno više muškaraca nego žena bili su pozitivni na COVID-19 infekciju (χ^2 test, P = 0,04) (Tablica 7).

Tablica 7. Podaci o COVID-19 infekciji prema spolu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Muško	Žensko	Ukupno	
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	147 (88,0)	107 (79,3)	254 (84,1)	0,04
	Ne	20 (12,0)	28 (20,7)	48 (15,9)	
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	163 (97,6)	127 (94,1)	290 (96,0)	0,12
	Ne	4 (2,4)	8 (5,9)	12 (4,0)	
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	151 (90,4)	115 (85,2)	266 (88,1)	0,17
	Ne	16 (9,6)	20 (14,8)	36 (11,9)	
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	76 (45,5)	53 (39,3)	129 (42,7)	0,28
	Ne	91 (54,5)	82 (60,7)	173 (57,3)	
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	133 (79,6)	106 (78,5)	239 (79,1)	0,81
	Ne	34 (20,4)	29 (21,5)	63 (20,9)	
Ukupno		167 (100)	135 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici u dobnoj skupini 18–29 te 30–49 godina u većem broju bili su pozitivni na COVID-19 za razliku od ispitanika starijih dobnih skupina (χ^2 test, P < 0,001). Velik broj ispitanika dobne skupine 65 i više godina strahuje od zaraze koronavirusom za razliku od mlađih ispitanika (χ^2 test, P = 0,002). Ispitanici dobnih skupina 30-49 i 50-64 godina više strahuju od prijenosa koronavirusa svojim bližnjima za razliku od drugih dobnih skupina (χ^2 test, P = 0,01) (Tablica 8).

Tablica 8. Podaci o COVID-19 infekciji prema dobi ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*	
		18-29	30-49	50-64	65 i više		Ukupno
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	33 (80,5)	158 (95,2)	59 (70,2)	4 (36,4)	254 (84,1)	< 0,001
	Ne	8 (19,5)	8 (4,8)	25 (29,8)	7 (63,6)	48 (15,9)	
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	39 (95,1)	161 (97,0)	80 (95,2)	10 (90,9)	290 (96,0)	0,71
	Ne	2 (4,9)	5 (3,0)	4 (4,8)	1 (9,1)	12 (4,0)	
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	34 (82,9)	147 (88,6)	76 (90,5)	9 (81,8)	266 (88,1)	0,58
	Ne	7 (17,1)	19 (11,4)	8 (9,5)	2 (18,2)	36 (11,9)	
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	8 (19,5)	71 (42,8)	42 (50,0)	8 (72,7)	129 (42,7)	0,002
	Ne	33 (80,5)	95 (57,2)	42 (50,0)	3 (27,3)	173 (57,3)	
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	25 (61,0)	135 (81,3)	71 (84,5)	8 (72,7)	239 (79,1)	0,01
	Ne	16 (39,0)	31 (18,7)	13 (15,5)	3 (27,3)	63 (20,9)	
Ukupno		41 (100)	166 (100)	84 (100)	11 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Značajno veći broj ispitanika s visokom stručnom spremom bili su pozitivni na COVID-19 infekciju (χ^2 test, $P = 0,007$) te su članovi njihove uže ili šire obitelji također bili pozitivni (χ^2 test, $P < 0,001$). Veći broj ispitanika sa visokom stručnom spremom cijepljeni su protiv COVID-19 u odnosu na ispitanike sa srednjom stručnom spremom (χ^2 test, $P < 0,001$). Ispitanici s visokom stručnom spremom u većem broju strahuju od prijenosa koronavirusa svojim bližnjima za razliku od ispitanika sa srednjom i višom stručnom spremom (χ^2 test, $P = 0,005$) (Tablica 9).

Tablica 9. Podaci o COVID-19 infekciji prema stupanju obrazovanja

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*
		SSS	VŠS	VSS	Ukupno	
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	24 (66,7)	16 (80,0)	214 (87,0)	254 (84,1)	0,007
	Ne	12 (33,3)	4 (20,0)	32 (13,0)	48 (15,9)	
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	30 (83,3)	19 (95,0)	241 (98,0)	290 (96,0)	< 0,001
	Ne	6 (16,7)	1 (5,0)	5 (2,0)	12 (4,0)	
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	22 (61,1)	15 (75,0)	229 (93,1)	266 (88,1)	< 0,001
	Ne	14 (38,9)	5 (25,0)	17 (6,9)	36 (11,9)	
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	12 (33,3)	7 (35,0)	110 (44,7)	129 (42,7)	0,34
	Ne	24 (66,7)	13 (65,0)	136 (55,3)	173 (57,3)	
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	21 (58,3)	16 (80,0)	202 (82,1)	239 (79,1)	0,005
	Ne	15 (41,7)	4 (20,0)	44 (17,9)	63 (20,9)	
Ukupno		36 (100)	20 (100)	246 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Nema značajne razlike u podacima o COVID-19 infekciji prema radnom status (Tablica 10).

Tablica 10. Podaci o COVID-19 infekciji prema radnom statusu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Nezaposlen/a	Zaposlen/a	Ukupno	
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	16 (80,0)	238 (84,4)	254 (84,1)	0,60
	Ne	4 (20,0)	44 (15,6)	48 (15,9)	
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	19 (95,0)	271 (96,1)	290 (96,0)	0,81
	Ne	1 (5,0)	11 (3,9)	12 (4,0)	
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	16 (80,0)	250 (88,7)	266 (88,1)	0,25
	Ne	4 (20,0)	32 (11,3)	36 (11,9)	
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	7 (35,0)	122 (43,3)	129 (42,7)	0,47
	Ne	13 (65,0)	160 (56,7)	173 (57,3)	
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	13 (65,0)	226 (80,1)	239 (79,1)	0,11
	Ne	7 (35,0)	56 (19,9)	63 (20,9)	
Ukupno		20 (100)	182 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Značajno više ispitanika koji su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici strahuju od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada, za razliku od ispitanika koji su samci (χ^2 test, P = 0,04) (Tablica 11).

Tablica 11. Podaci o COVID-19 infekciji prema bračnom statusu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		U bračnoj/izvanbračnoj zajednici	Samac	Ukupno	
Jeste li bili pozitivni na COVID-19 infekciju?	Da	176 (82,6)	78 (87,6)	254 (84,1)	0,28
	Ne	37 (17,4)	11 (12,4)	48 (15,9)	
Je li netko od članova Vaše uže ili šire obitelji bio pozitivan na COVID-19?	Da	203 (95,3)	87 (97,8)	290 (96,0)	0,32
	Ne	10 (4,7)	2 (2,2)	12 (4,0)	
Jeste li cijepljeni protiv COVID-19 infekcije?	Da	192 (90,1)	74 (83,1)	266 (88,1)	0,09
	Ne	21 (9,9)	15 (16,9)	36 (11,9)	
Strahujete li od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada?	Da	99 (46,5)	30 (33,7)	129 (42,7)	0,04
	Ne	114 (53,5)	59 (66,3)	173 (57,3)	
Strahujete li od prijenosa koronavirusa Vašim bližnjima?	Da	174 (81,7)	65 (73,0)	239 (79,1)	0,09
	Ne	39 (18,3)	24 (27,0)	63 (20,9)	
Ukupno		213 (100)	89 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Do promjene radnog vremena ordinacije u pandemiji značajnije je došlo kod ispitanika ženskog spola (χ^2 test, $P = 0,001$). Veći broj žena zabilježilo je i smanjen broj dolazaka pacijenata u odnosu na muškarce (χ^2 test, $P < 0,001$). Velik broj žena smatra da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede te su zabilježile nedolaske/otkazivanje termina zbog izolacije ili bolesti, za (χ^2 test, $P < 0,001$). Muškarci kao najveću promjenu u radu tijekom pandemije navode epidemiološke mjere/nošenje zaštitne odjeće i maski i strah (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 12).

Tablica 12. Utjecaj COVID-19 na rad prema spolu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Muško	Žensko	Ukupno	
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije COVID-19?	Da	47 (28,1)	28 (20,7)	75 (24,8)	0,14
	Ne	120 (71,9)	107 (79,3)	227 (75,2)	
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije COVID-19?	Da	45 (26,9)	47 (34,8)	92 (30,5)	0,14
	Ne	122 (73,1)	88 (65,2)	210 (69,5)	
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga?	Da	11 (6,6)	13 (9,6)	24 (7,9)	0,33
	Ne	156 (93,4)	122 (90,4)	278 (92,1)	
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	27 (16,2)	43 (31,9)	70 (23,2)	0,001
	Ne	140 (83,8)	92 (68,1)	232 (76,8)	
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije COVID-19?	Da	45 (26,9)	99 (73,3)	144 (47,7)	< 0,001
	Ne	122 (73,1)	36 (26,7)	158 (52,3)	
Smatrate li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede?	Da	44 (26,3)	97 (71,9)	141 (46,7)	< 0,001
	Ne	123 (73,7)	28 (28,1)	161 (53,3)	
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolaske na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	50 (29,9)	114 (84,4)	164 (54,3)	< 0,001
	Ne	117 (70,1)	21 (15,6)	138 (45,7)	
Što smatrate najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena potrošnog materijala	7 (4,2)	13 (9,6)	20 (6,6)	< 0,001
	Bolja osobna zaštita i dezinfekcija	6 (3,6)	13 (9,6)	19 (6,3)	
	Izolacije/bolovanja	1 (0,6)	7 (5,2)	8 (2,6)	
	Epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme i maski	32 (19,2)	12 (8,9)	44 (14,6)	
	Smanjen broj pacijenata	13 (7,8)	22 (16,3)	35 (11,6)	
	Otkazi radnika	4 (2,4)	5 (3,7)	9 (3,0)	
	Strah	63 (37,7)	13 (9,6)	76 (25,2)	
	Ostalo	21 (12,6)	33 (24,4)	54 (17,9)	
	Nemam mišljenje	20 (11,9)	17 (12,7)	37 (12,3)	
Ukupno		167 (100)	135 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici u dobi od 65 i više godina više su osjetili snižavanje plaće tijekom pandemije za razliku od mlađih ispitanika (χ^2 test, $P = 0,003$). Smanjen broj dolazaka pacijenata osjetili su ispitanici od 30 do 49 godina (χ^2 test, $P < 0,001$). Ispitanici 30-49 godina ne smatraju da pacijenti ne dolaze na redovne preglede zbog koronavirusa (χ^2 test, $P = 0,003$). Ispitanici od 65 i više godina više su zabilježili nedolaske/otkazivanja pacijenata zbog izolacije ili bolesti (χ^2 test, $P = 0,001$). Kao najveću promjenu u radu ispitanici od 65 i više godina navode cijenu materijala, a ispitanici 30–49 godina navode strah (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 13).

Tablica 13. Utjecaj COVID-19 na rad prema dobi ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika					P*
		18-29	30-49	50-64	65 i više	Ukupno	
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije?	Da	9 (22,0)	46 (27,7)	17 (20,2)	3 (27,3)	75 (24,8)	0,59
	Ne	32 (78,0)	120 (72,3)	67 (79,8)	8 (72,7)	227 (75,2)	
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije?	Da	13 (31,7)	40 (24,1)	31 (36,9)	8 (72,7)	92 (30,5)	0,003
	Ne	28 (68,3)	126 (75,9)	53 (63,1)	3 (27,3)	210 (69,5)	
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena usluga?	Da	3 (7,3)	13 (7,8)	6 (7,1)	2 (18,2)	24 (7,9)	0,64
	Ne	38 (92,7)	153 (92,2)	78 (92,9)	9 (81,8)	278 (92,1)	
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	10 (24,4)	34 (20,5)	23 (27,4)	3 (27,3)	70 (23,2)	0,65
	Ne	31 (75,6)	132 (79,5)	61 (72,6)	8 (72,7)	232 (76,8)	
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije?	Da	29 (70,7)	62 (37,3)	45 (53,6)	8 (72,7)	144 (47,7)	< 0,001
	Ne	12 (29,3)	104 (62,7)	39 (46,4)	3 (27,3)	158 (52,3)	
Smatrati li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne preglede?	Da	26 (63,4)	62 (37,3)	46 (54,8)	7 (63,6)	141 (46,7)	0,003
	Ne	15 (36,6)	104 (62,7)	38 (45,2)	4 (36,4)	161 (53,3)	
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolaske na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	28 (68,3)	73 (44,0)	54 (64,3)	9 (81,8)	164 (54,3)	0,001
	Ne	13 (31,7)	93 (56,0)	30 (35,7)	2 (18,2)	138 (45,7)	
Što smatrati najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena materijala	1 (2,4)	5 (3,0)	10 (11,9)	4 (36,4)	20 (6,6)	< 0,001
	Bolja osobna zaštita	2 (4,9)	13 (7,8)	4 (4,8)	0 (0)	19 (6,3)	
	Izolacije/bolovanja	1 (2,4)	5 (3,0)	2 (2,4)	0 (0)	8 (2,6)	
	Epidemiol oške mjere	7 (17,1)	27 (16,3)	10 (11,9)	0 (0)	44 (14,6)	
	Smanjen broj pac.	5 (12,1)	16 (9,6)	12 (14,3)	2 (18,2)	35 (11,6)	
	Otkazi radnika	4 (9,7)	4 (2,4)	0 (0)	1 (9,1)	9 (3,0)	
	Strah	3 (7,3)	56 (33,7)	17 (20,2)	0 (0)	76 (25,2)	
	Ostalo	11 (26,8)	21 (12,7)	18 (21,4)	4 (36,4)	54 (17,9)	
	Nemam mišljenje	7 (17,1)	19 (11,4)	11 (13,1)	0 (0)	37 (12,3)	
Ukupno		41 (100)	166 (100)	84 (100)	11 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici sa srednjom stručnom spremom u većoj su mjeri osjetili snižavanje plaće tijekom pandemije (χ^2 test, $P < 0,001$) i smanjen broj dolazaka pacijenata (χ^2 test, $P = 0,001$) za razliku od ispitanika sa visokom stručnom spremom. Veći broj ispitanika sa srednjom stručnom spremom smatra da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede te su otkazivali svoje dolaske zbog izolacije ili bolesti (χ^2 test, $P < 0,001$) za razliku od ispitanika sa visokom stručnom spremom. Ispitanici sa visokom stručnom spremom kao najveću promjenu tijekom pandemije koronavirusa navode strah (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 14).

Tablica 14. Utjecaj COVID-19 na rad prema stupanju obrazovanja

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*
		SSS	VŠS	VSS	Ukupno	
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije COVID-19?	Da	9 (25,0)	4 (20,0)	62 (25,2)	75 (24,8)	0,84
	Ne	27 (75,0)	16 (80,0)	184 (74,8)	227 (75,2)	
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije COVID-19?	Da	20 (55,6)	9 (45,0)	63 (25,6)	92 (30,5)	< 0,001
	Ne	16 (44,4)	11 (55,0)	183 (74,4)	210 (69,5)	
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga?	Da	5 (13,9)	2 (10,0)	17 (6,9)	24 (7,9)	0,33
	Ne	31 (86,1)	18 (90,0)	229 (93,1)	278 (92,1)	
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	11 (30,6)	7 (35,0)	52 (21,1)	70 (23,2)	0,20
	Ne	25 (69,4)	13 (65,0)	194 (78,9)	232 (76,8)	
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije COVID-19?	Da	27 (75,0)	12 (60,0)	105 (42,7)	144 (47,7)	0,001
	Ne	9 (25,0)	8 (40,0)	141 (57,3)	158 (52,3)	
Smatrate li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede?	Da	29 (80,6)	12 (60,0)	100 (40,7)	141 (46,7)	< 0,001
	Ne	7 (19,4)	8 (40,0)	146 (59,3)	161 (53,3)	
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolaske na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	29 (80,6)	15 (75,0)	120 (48,8)	164 (54,3)	< 0,001
	Ne	7 (19,4)	5 (25,0)	126 (51,2)	138 (45,7)	
Što smatrate najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena materijala	1 (2,8)	2 (10,0)	17 (6,9)	20 (6,6)	< 0,001
	Bolja osobna zaštita	0 (0)	4 (20,0)	15 (6,1)	19 (6,3)	
	Izolacije/bolovanja	3 (8,3)	1 (5,0)	4 (1,6)	8 (2,6)	
	Epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme	2 (5,6)	3 (15,0)	39 (15,6)	44 (14,6)	
	Smanjen broj pacijenata	11 (30,6)	2 (10,0)	22 (8,9)	35 (11,6)	
	Otkazi radnika	4 (11,1)	0 (0)	5 (2,0)	9 (3,0)	
	Strah	3 (8,3)	2 (10,0)	71 (28,9)	76 (25,2)	
	Ostalo	8 (22,2)	5 (25,0)	41 (16,7)	54 (17,9)	
	Nemam mišljenje	4 (11,1)	1 (5,0)	32 (13,0)	37 (12,3)	
Ukupno		36 (100)	20 (100)	246 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici koji su nezaposleni u većoj su mjeri osjetili socioekonomske posljedice zbog pandemije (χ^2 test, $P < 0,001$). Velik broj nezaposlenih ispitanika smatra da pacijenti zbog pandemije koronavirusa nisu dolazili na redovne godišnje preglede (χ^2 test, $P = 0,03$). Zaposleni ispitanici kao najveću promjenu tijekom pandemije navode strah (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 15).

Tablica 15. Utjecaj COVID-19 na rad prema radnom statusu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Nezaposlen/a	Zaposlen/a	Ukupno	
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije COVID-19?	Da	9 (45,0)	66 (23,4)	75 (24,8)	0,03
	Ne	11 (55,0)	216 (76,6)	227 (75,2)	
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije COVID-19?	Da	15 (75,0)	77 (27,3)	92 (30,5)	< 0,001
	Ne	5 (25,0)	205 (72,7)	210 (69,5)	
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga?	Da	3 (15,0)	21 (7,4)	24 (7,9)	0,23
	Ne	17 (85,0)	261 (92,6)	278 (92,1)	
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	4 (20,0)	66 (23,4)	70 (23,2)	0,73
	Ne	16 (80,0)	216 (76,6)	232 (76,8)	
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije COVID-19?	Da	13 (65,0)	131 (46,5)	144 (47,7)	0,11
	Ne	7 (35,0)	151 (53,5)	158 (52,3)	
Smatrate li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede?	Da	14 (70,0)	127 (45,0)	141 (46,7)	0,03
	Ne	6 (30,0)	155 (55,0)	161 (53,3)	
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolaske na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	14 (70,0)	150 (53,2)	164 (54,3)	0,15
	Ne	6 (30,0)	132 (46,8)	138 (45,7)	
Što smatrate najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena potrošnog materijala	1 (5,0)	19 (6,7)	20 (6,6)	< 0,001
	Bolja osobna zaštita i dezinfekcija	0 (0)	19 (6,7)	19 (6,3)	
	Izolacije/bolovanja	0 (0)	8 (2,8)	8 (2,6)	
	Epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme i maski	3 (15,0)	41 (14,5)	44 (14,6)	
	Smanjen broj pacijenata	3 (15,0)	32 (11,3)	35 (11,6)	
	Otkazi radnika	2 (10,0)	7 (2,5)	9 (3,0)	
	Strah	3 (15,0)	73 (25,9)	76 (25,2)	
	Ostalo	5 (25,0)	49 (17,3)	54 (17,9)	
	Nemam mišljenje	3 (15,0)	34 (12,1)	37 (12,3)	
Ukupno		20 (100)	282 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici koji su samci značajnije su osjetili socioekonomske posljedice tijekom pandemije za razliku od ispitanika u zajednici (χ^2 test, $P = 0,003$). Više ispitanika koji su samci odgovorili su da je zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga (χ^2 test, $P = 0,02$). Također, odgovorili su da je zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacija za razliku od ispitanika koji žive u zajednici (χ^2 test, $P = 0,01$). Ispitanici u bračnoj/izvanbračnoj zajednici kao najveću promjenu tijekom pandemije navode strah (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 16).

Tablica 16. Utjecaj COVID-19 na rad prema bračnom statusu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Bračna/izvanbračna zajednica	Samac	Ukupno	
Jeste li Vi ili Vaše kolege bili otpušteni zbog pandemije COVID-19?	Da	48 (22,5)	27 (30,3)	75 (24,8)	0,15
	Ne	165 (77,5)	62 (69,7)	227 (75,2)	
Jeste li osjetili socioekonomske posljedice (snižavanje plaće) tijekom pandemije COVID-19?	Da	54 (25,4)	38 (42,7)	92 (30,5)	0,003
	Ne	159 (74,6)	51 (57,3)	210 (69,5)	
Je li zbog pandemije došlo do snižavanja cijena dentalnih usluga?	Da	12 (5,6)	12 (13,5)	24 (7,9)	0,02
	Ne	201 (94,4)	77 (86,5)	278 (92,1)	
Je li zbog pandemije došlo do promjene radnog vremena ordinacije?	Da	41 (19,2)	29 (32,6)	70 (23,2)	0,01
	Ne	172 (80,8)	60 (67,4)	232 (76,8)	
Jeste li zabilježili smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije COVID-19?	Da	95 (44,6)	49 (55,1)	144 (47,7)	0,09
	Ne	118 (55,4)	40 (44,9)	158 (52,3)	
Smatrate li da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede?	Da	93 (43,7)	48 (53,9)	141 (46,7)	0,10
	Ne	120 (56,3)	41 (46,1)	161 (53,3)	
Jeste li zabilježili otkazivanje/nedolaske na termine zbog zaraze ili izolacije?	Da	109 (51,2)	55 (61,8)	164 (54,3)	0,09
	Ne	104 (48,8)	34 (38,2)	138 (45,7)	
Što smatrate najvećom promjenom u radu od početka pandemije COVID-19?	Cijena potrošnog materijala	16 (7,5)	4 (4,5)	20 (6,6)	< 0,001
	Bolja osobna zaštita i dezinfekcija	15 (7,0)	4 (4,5)	19 (6,3)	
	Izolacije/bolovanje	6 (2,8)	2 (2,2)	8 (2,6)	
	Epidemiološke mjere/nošenje zaštitne opreme i maski	29 (13,6)	15 (16,9)	44 (14,6)	
	Smanjen broj pacijenata	20 (9,4)	15 (16,9)	35 (11,6)	
	Otkazi radnika	5 (2,3)	4 (4,5)	9 (3,0)	
	Strah	68 (32,4)	6 (6,7)	76 (25,2)	
	Ostalo	31 (14,6)	23 (25,8)	54 (17,9)	
	Nemam mišljenje	23 (10,8)	14 (15,7)	37 (12,3)	
Ukupno		213 (100)	89 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Muškarci u većem broju osiguravaju prijevoz svojim pacijentima. Više muškaraca osigurava noćenje pacijentima (χ^2 test, $P < 0,001$). Značajno više žena smatra da aviolinije dobro povezuju pacijente s doktorima dentalne medicine (χ^2 test, $P = 0,002$) (Tablica 17).

Tablica 17. Usluge prijevoza prema spolu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Muško	Žensko	Ukupno	
Osiguravate li svojih pacijentima prijevoz?	Da	95 (56,9)	33 (24,4)	128 (42,4)	< 0,001
	Ne	33 (43,1)	102 (75,6)	174 (57,6)	
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	47 (28,1)	8 (5,9)	55 (18,2)	0,001
	Autobus/minibus	26 (15,6)	21 (15,6)	47 (15,6)	
	Taxi	23 (13,8)	3 (2,2)	26 (8,6)	
	Ne osiguravam prijevoz	70 (41,9)	103 (76,3)	174 (57,6)	
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	100 (59,9)	30 (22,2)	130 (43,0)	< 0,001
	Ne	67 (40,1)	105 (77,8)	172 (57,0)	
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente sa doktorima dentalne medicine?	Da	18 (10,8)	33 (24,4)	51 (16,9)	0,002
	Ne	149 (89,2)	102 (75,6)	251 (83,1)	
Ukupno		167 (100)	135 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici 30–49 godina u većem broju osiguravaju svojim pacijentima prijevoz (χ^2 test, $P < 0,001$) i noćenje (χ^2 test, $P < 0,001$) za razliku od drugih dobnih skupina. Ispitanici u dobi od 65 i više godina smatraju da aviolinije dobro povezuju pacijente sa doktorima dentalne medicine za razliku od mlađih dobnih skupina (χ^2 test, $P = 0,007$) (Tablica 18).

Tablica 18. Usluge prijevoza prema dobi ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika					P*
		18-29	30-49	50-64	65 i više	Ukupno	
Osiguravate li svojim pacijentima prijevoz?	Da	9 (22,0)	89 (53,6)	29 (34,5)	1 (9,1)	128 (42,4)	< 0,001
	Ne	32 (78,0)	77 (46,4)	55 (65,5)	10 (90,9)	174 (57,6)	
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	4 (9,8)	40 (24,1)	11 (13,1)	0 (0)	55 (18,2)	0,08
	Autobus/minibus	4 (9,8)	29 (17,4)	13 (15,5)	1 (9,1)	47 (15,6)	
	Taxi	1 (2,4)	20 (12,1)	5 (5,9)	0 (0)	26 (8,6)	
	Ne osiguravam prijevoz	32 (78,0)	77 (46,4)	55 (65,5)	10 (90,9)	174 (57,6)	
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	10 (24,4)	87 (52,4)	32 (38,1)	1 (9,1)	130 (43,0)	< 0,001
	Ne	31 (75,6)	79 (47,6)	52 (61,9)	10 (90,9)	172 (57,0)	
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente sa doktorima dentalne medicine?	Da	8 (19,5)	24 (14,5)	13 (15,5)	6 (54,5)	51 (16,9)	0,007
	Ne	33 (80,5)	142 (85,5)	71 (84,5)	5 (45,5)	251 (83,1)	
Ukupno		41 (100)	166 (100)	84 (100)	11 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Visokoobrazovani ispitanici svojim pacijentima u većem broju osiguravaju prijevoz i noćenje za razliku od ispitanika sa srednjom i višom stručnom spremom (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 19).

Tablica 19. Usluge prijevoza prema stupanju obrazovanja ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*
		SSS	VŠS	VSS	Ukupno	
Osiguravate li svojih pacijentima prijevoz?	Da	2 (5,6)	4 (20,0)	122 (95,3)	128 (42,4)	< 0,001
	Ne	34 (94,4)	16 (80,0)	124 (50,4)	174 (57,6)	
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	2 (5,6)	1 (5,0)	52 (21,3)	55 (18,2)	0,54
	Autobus/minibus	0 (0)	1 (5,0)	46 (18,7)	47 (15,6)	
	Taxi	0 (0)	2 (10,0)	24 (9,6)	26 (8,6)	
	Ne osiguravam prijevoz	34 (94,4)	16 (80,0)	124 (50,4)	174 (57,6)	
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	3 (8,3)	7 (35,0)	120 (48,8)	130 (43,0)	< 0,001
	Ne	33 (91,7)	13 (65,0)	126 (51,2)	172 (57,0)	
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente s doktorima dentalne medicine?	Da	11 (30,6)	3 (15,0)	37 (15,0)	51 (16,9)	0,07
	Ne	25 (69,4)	17 (85,0)	209 (85,0)	251 (83,1)	
Ukupno		36 (100)	20 (100)	246 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Nema značajne razlike u uslugama prijevoza prema radnom statusu ispitanika (Tablica 20).

Tablica 20. Usluge prijevoza prema radnom statusu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Nezaposlen/a	Zaposlen/a	Ukupno	
Osiguravate li svojih pacijentima prijevoz?	Da	6 (30,0)	122 (43,3)	128 (42,4)	0,25
	Ne	14 (70,0)	160 (56,7)	174 (57,6)	
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	3 (15,0)	53 (18,8)	55 (18,2)	0,98
	Autobus/minibus	2 (10,0)	45 (16,0)	47 (15,6)	
	Taxi	1 (5,0)	25 (8,8)	26 (8,6)	
	Ne osiguravam prijevoz	14 (70,0)	159 (56,4)	174 (57,6)	
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	7 (35,0)	123 (43,6)	130 (43,0)	0,45
	Ne	13 (65,0)	159 (56,4)	172 (57,0)	
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente s doktorima dentalne medicine?	Da	5 (25,0)	46 (16,3)	51 (16,9)	0,32
	Ne	15 (75,0)	236 (83,7)	251 (83,1)	
Ukupno		20 (100)	282 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici u bračnoj/izvanbračnoj zajednici svojim pacijentima češće osiguravaju prijevoz za razliku od ispitanika koji nisu u bračnoj zajednici (χ^2 test, P = 0,05) (Tablica 21).

Tablica 21. Usluge prijevoza prema bračnom statusu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Bračna/izvanbračna zajednica	Samac	Ukupno	
Osiguravate li svojih pacijentima prijevoz?	Da	98 (46,0)	30 (33,7)	128 (42,4)	0,05
	Ne	115 (54,0)	59 (66,3)	174 (57,6)	
Ukoliko da, koji vid prijevoza?	Automobil	42 (19,7)	13 (14,6)	55 (18,2)	0,36
	Autobus/minibus	36 (16,9)	11 (12,4)	47 (15,6)	
	Taxi	20 (9,4)	6 (6,7)	26 (8,6)	
	Ne osiguravam prijevoz	115 (54,0)	59 (66,3)	174 (57,6)	
Osiguravate li svojim pacijentima noćenje?	Da	97 (45,5)	33 (37,1)	130 (43,0)	0,18
	Ne	116 (54,5)	56 (62,9)	172 (57,0)	
Smatrate li da aviolinije dobro povezuju pacijente s doktorima dentalne medicine?	Da	34 (16,0)	17 (19,1)	51 (16,9)	0,51
	Ne	179 (84,0)	72 (80,9)	251 (83,1)	
Ukupno		213 (100)	89 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici muškog spola smatraju da cijena, stručno osoblje i marketing najviše doprinose dentalnom turizmu (χ^2 test, $P = 0,007$). Veći broj muškaraca nego žena smatra da bi bolji marketing doprinosa razvoju dentalnog turizma (χ^2 test, $P < 0,001$). Muškarci smatraju da priobalje ima najveću korist od dentalnog turizma, za razliku od žena koje smatraju da Zagreb ima više koristi (χ^2 test, $P < 0,001$). Žene smatraju da bi Slavonija u budućnosti treba poboljšati dentalni turizam, za razliku od muškaraca koji misle da Zagreb treba poboljšati dentalni turizam (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 22).

Tablica 22. Mišljenje o dentalnom turizmu prema spolu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Muško	Žensko	Ukupno	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	3 (1,8)	4 (3,0)	7 (2,3)	0,007
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	36 (21,6)	13 (9,6)	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	74 (44,3)	49 (36,3)	123 (40,7)	
	Marketing	2 (1,2)	5 (3,7)	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	9 (5,4)	8 (5,9)	17 (5,6)	
	Sve navedeno	43 (25,7)	56 (41,5)	99 (32,8)	
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	110 (65,9)	31 (23,0)	141 (46,7)	< 0,001
	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	15 (8,9)	17 (12,6)	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	10 (6,0)	11 (8,1)	21 (7,0)	
	Ostalo	19 (11,4)	61 (45,2)	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	13 (7,8)	15 (11,1)	28 (9,3)	
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	123 (73,7)	91 (67,4)	214 (70,9)	0,01
	Dalmacija	4 (2,4)	6 (4,4)	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	5 (3,0)	12 (8,9)	17 (5,6)	
	Priobalje	22 (12,2)	8 (5,9)	30 (9,9)	
	Zagreb	9 (5,4)	15 (11,1)	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	4 (2,4)	3 (2,2)	7 (2,3)	
Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	20 (12,0)	54 (40,0)	74 (24,5)	< 0,001
	Dalmacija	49 (29,3)	31 (23,0)	80 (26,5)	
	Zagreb	68 (40,7)	21 (15,6)	89 (29,5)	
	Istra	6 (3,6)	15 (11,1)	21 (7,0)	
	Sve županije i gradovi	20 (12,0)	10 (7,4)	30 (9,9)	
	Nemam mišljenje	4 (2,4)	4 (2,9)	8 (2,6)	
Ukupno		167 (100)	135 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Muškarci više nego žene oglašavaju svoju ordinaciju/polikliniku putem Facebook-a i Instagram-a (χ^2 test, $P < 0,001$). Žene smatraju da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih, a s tom tvrdnjom se ne slažu muškarci. Muškarci imaju najviše pacijenata iz Hrvatske/Italije/Slovenije (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 23).

Tablica 23. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata prema spolu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Muško	Žensko	Ukupno	
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	141 (84,4)	78 (57,8)	219 (72,5)	<0,001
	Ne	26 (15,6)	57 (42,2)	83 (27,5)	
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	19 (11,5)	21 (15,8)	40 (13,2)	<0,001
	Facebook i Instagram	99 (60,0)	36 (27,1)	135 (44,7)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	9 (5,5)	9 (6,8)	18 (6,0)	
	Instagram	7 (4,2)	7 (5,3)	14 (4,6)	
	Ne koristim društvene mreže	21 (11,5)	56 (40,5)	77 (25,5)	
	Facebook/Instagram/Web	12 (7,3)	6 (4,5)	18 (6,0)	
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	69 (44,5)	49 (39,5)	118 (39,1)	< 0,001
	Instagram	22 (14,2)	17 (13,7)	39 (12,9)	
	Web	43 (27,7)	7 (5,6)	50 (16,6)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	10 (6,5)	11 (8,9)	21 (7,0)	
	Ne koristim društvene mreže	23 (7,1)	51 (67,7)	74 (26,4)	
Smirate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	23 (13,8)	59 (43,7)	82 (27,2)	< 0,001
	Ne	144 (86,2)	76 (56,3)	220 (72,8)	
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	57 (34,4)	27 (20,0)	84 (27,8)	< 0,001
	Italija	27 (16,1)	52 (38,6)	79 (26,2)	
	Hrvatska/Italija/Slovenija	69 (41,3)	25 (18,5)	94 (31,1)	
	Njemačka/Austrija	5 (3,0)	10 (7,4)	15 (5,0)	
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	7 (4,1)	13 (9,6)	20 (6,6)	
	Nepoznato	2 (1,2)	8 (5,9)	10 (3,3)	
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	35 (21,0)	36 (26,7)	71 (23,5)	0,62
	Cijena i funkcionalnost	22 (13,2)	14 (10,4)	36 (11,9)	
	Estetika	11 (6,6)	8 (5,9)	19 (6,3)	
	Estetika i cijena	45 (26,9)	43 (31,9)	88 (29,1)	
	Estetika, cijena i funkcionalnost	45 (26,9)	28 (20,7)	73 (24,2)	
	Funkcionalnost	9 (5,4)	6 (4,4)	15 (5,0)	
Ukupno		167 (100)	135 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici dobne skupine 30–49 godina smatraju da cijena, stručno osoblje i marketing najviše doprinose dentalnom turizmu (χ^2 test, $P < 0,001$) te misle da bi bolji marketing doprinio razvoju dentalnog turizma (χ^2 test, $P = 0,008$). Najmlađi ispitanici smatraju da bi Slavonija trebala poboljšati dentalni turizam, a ispitanici dobne skupine 65 i više godina koji smatraju da bi Dalmacija trebala poboljšati dentalni turizam (χ^2 test, $P = 0,03$) (Tablica 24).

Tablica 24. Mišljenje o dentalnom turizmu prema dob ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika					P*
		18–29	30–49	50–64	65 i više	Ukupno	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	2 (4,9)	2 (1,2)	2 (2,4)	1 (9,1)	7 (2,3)	< 0,001
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	5 (12,2)	32 (19,3)	12 (14,3)	0 (0)	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	11 (26,8)	73 (44,0)	35 (41,7)	4 (36,4)	123 (40,7)	
	Marketing	0 (0)	2 (1,2)	4 (4,8)	1 (9,1)	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	2 (4,9)	6 (3,6)	5 (6,0)	4 (36,4)	17 (5,6)	
	Sve navedeno	21 (51,2)	51 (30,7)	26 (31,0)	1 (9,1)	99 (32,8)	
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	13 (31,7)	92 (55,4)	35 (41,7)	1 (9,1)	141 (46,7)	0,008
	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	8 (19,5)	13 (7,8)	9 (10,7)	2 (18,2)	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	1 (2,4)	11 (6,6)	7 (8,3)	2 (18,2)	21 (7,0)	
	Ostalo	12 (29,3)	35 (21,1)	27 (32,1)	6 (54,5)	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	7 (17,1)	15 (9,0)	6 (7,1)	0 (0)	28 (9,3)	
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	29 (70,7)	120 (72,3)	58 (69,0)	7 (63,6)	214 (70,9)	0,13
	Dalmacija	1 (2,4)	6 (3,6)	3 (3,6)	0 (0)	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	4 (9,8)	9 (5,4)	4 (4,8)	0 (0)	17 (5,6)	
	Priobalje	2 (4,8)	18 (10,8)	10 (11,9)	0 (0)	30 (9,9)	
	Zagreb	2 (4,8)	10 (6,0)	8 (9,5)	4 (36,4)	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	3 (7,3)	3 (1,8)	1 (1,2)	0 (0)	7 (2,3)	
Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	15 (36,6)	37 (22,3)	19 (10,7)	3 (27,3)	74 (24,5)	0,03
	Dalmacija	12 (29,3)	40 (24,1)	20 (23,8)	8 (72,7)	80 (26,5)	
	Zagreb	7 (17,1)	56 (33,7)	26 (31,0)	0 (0)	89 (29,5)	
	Istra	3 (7,3)	12 (7,2)	6 (7,1)	0 (0)	21 (7,0)	
	Sve županije i gradovi	2 (4,8)	17 (10,2)	11 (13,1)	0 (0)	30 (9,9)	
	Nemam mišljenje	2 (4,8)	4 (2,4)	2 (2,4)	0 (0)	8 (2,6)	
Ukupno		41 (100)	166 (100)	84 (100)	11 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Ispitanici u dobi od 65 i više godina u većem broju ne koriste društvene mreže za razliku od mlađih ispitanika (χ^2 test, $P = 0,001$). Ispitanici u dobi 18–29 te 30–49 godina najčešće oglašavaju ordinaciju/ polikliniku putem Facebook-a (χ^2 test, $P = 0,002$). Ispitanicima dobne skupine 65 i više godina najviše pacijenata dolazi iz Italije (χ^2 test, $P < 0,001$) (Tablica 25).

Tablica 25. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata prema dobi ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika					P*
		18–29	30–49	50–64	65 i više	Ukupno	
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	28 (68,3)	131 (78,9)	55 (65,5)	5 (45,5)	219 (72,5)	0,09
	Ne	13 (31,7)	35 (21,1)	29 (34,5)	6 (54,5)	83 (27,5)	
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	5 (12,2)	22 (13,3)	12 (14,3)	1 (9,1)	40 (13,2)	0,001
	Facebook i Instagram	16 (39,0)	89 (53,6)	30 (35,7)	0 (0)	135 (44,7)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	4 (9,8)	7 (4,2)	4 (4,8)	3 (27,3)	18 (6,0)	
	Instagram	1 (2,4)	9 (5,4)	4 (4,8)	0 (0)	14 (4,6)	
	Ne koristim društvene mreže	12 (29,3)	27 (16,3)	30 (35,7)	7 (63,6)	77 (25,5)	
	Facebook/Instagram/Web	2 (4,9)	12 (18,2)	4 (4,8)	0 (0)	18 (6,0)	
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	19 (46,3)	73 (44,0)	24 (28,6)	2 (18,2)	118 (39,1)	0,002
	Instagram	7 (17,1)	20 (12,0)	11 (13,1)	1 (9,1)	39 (12,9)	
	Web	2 (4,9)	34 (20,5)	14 (16,7)	0 (0)	50 (16,6)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	3 (7,3)	9 (5,4)	7 (8,3)	2 (18,2)	21 (7,0)	
	Ne koristim društvene mreže	10 (24,4)	30 (18,1)	28 (33,3)	6 (54,5)	74 (26,4)	
Smatrate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	11 (26,8)	44 (26,5)	25 (29,8)	2 (18,2)	82 (27,2)	0,97
	Ne	30 (73,2)	122 (73,5)	59 (70,2)	9 (81,8)	220 (72,8)	
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	5 (12,2)	55 (33,1)	24 (28,6)	0 (0)	84 (27,8)	< 0,001
	Italija	16 (39,0)	30 (18,1)	26 (30,9)	7 (63,6)	79 (26,2)	
	Hrvatska/Italija/Slovenija	7 (17,1)	62 (37,4)	24 (28,6)	1 (9,1)	94 (31,1)	
	Njemačka/Austrija	4 (9,8)	5 (3,0)	3 (3,6)	3 (27,3)	15 (5,0)	
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	4 (9,8)	12 (7,2)	4 (4,8)	0 (0)	20 (6,6)	
	Nepoznato	5 (12,2)	2 (1,2)	3 (3,6)	0 (0)	10 (3,3)	
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	11 (26,8)	38 (22,9)	18 (24,1)	4 (36,4)	71 (23,5)	0,27
	Cijena i funkcionalnost	4 (9,8)	18 (10,8)	14 (16,7)	0 (0)	36 (11,9)	
	Estetika	1 (2,4)	8 (4,8)	9 (10,7)	1 (9,1)	19 (6,3)	
	Estetika i cijena	10 (24,4)	52 (31,3)	24 (28,6)	2 (18,2)	88 (29,1)	
	Estetika, cijena i funkcionalnost	14 (34,1)	40 (24,1)	17 (20,2)	2 (18,2)	73 (24,2)	
	Funkcionalnost	1 (2,4)	10 (6,0)	2 (2,4)	2 (18,2)	15 (5,0)	
Ukupno		41 (100)	166 (100)	84 (100)	11 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Visokoobrazovani ispitanici smatraju da bi bolji marketing mogao doprinijeti razvoju dentalnog turizma (χ^2 test, $P = 0,002$). Ispitanici sa višom i visokom stručnom spremom smatraju da Istra i Kvarner imaju najveću dobit od dentalnog turizma (χ^2 test, $P < 0,001$). Ispitanici sa srednjom stručnom spremom mišljenja su da bi u budućnosti Slavonija trebala poboljšati dentalni turizam, dok više i visokoobrazovni ispitanici smatraju da Zagreb trebao razvijati dentalni turizam (χ^2 test, $P = 0,006$) (Tablica 26).

Tablica 26. Mišljenje o dentalnom turizmu prema stupanju obrazovanja

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*
		SSS	VŠS	VSS	Ukupno	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	2 (5,6)	1 (5,0)	4 (1,6)	7 (2,3)	0,24
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	4 (11,1)	3 (15,0)	42 (17,1)	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	19 (52,8)	5 (25,0)	99 (40,2)	123 (40,7)	
	Marketing	1 (2,8)	1 (5,0)	5 (2,0)	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	4 (11,1)	1 (5,0)	12 (4,9)	17 (5,6)	
	Sve navedeno	6 (16,7)	9 (45,0)	84 (34,1)	99 (32,8)	
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	6 (16,7)	7 (35,0)	128 (52,0)	141 (46,7)	0,002
	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	8 (22,2)	4 (20,0)	20 (8,1)	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	4 (11,1)	1 (5,0)	16 (6,5)	21 (7,0)	
	Ostalo	14 (38,9)	7 (35,0)	59 (24,0)	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	4 (11,1)	1 (5,0)	23 (9,3)	28 (9,3)	
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	15 (41,7)	15 (75,0)	184 (74,8)	214 (70,9)	< 0,001
	Dalmacija	2 (5,6)	1 (5,0)	7 (2,8)	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	4 (11,1)	1 (5,0)	12 (4,9)	17 (5,6)	
	Priobalje	3 (8,3)	1 (5,0)	26 (10,6)	30 (9,9)	
	Zagreb	10 (27,8)	2 (10,0)	12 (4,9)	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	2 (5,6)	0 (0)	5 (2,0)	7 (2,3)	
Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	16 (44,4)	5 (25,0)	53 (21,5)	74 (24,5)	0,006
	Dalmacija	15 (32,6)	5 (25,0)	60 (24,4)	80 (26,5)	
	Zagreb	2 (5,6)	6 (30,0)	81 (32,9)	89 (29,5)	
	Istra	1 (2,8)	2 (10,0)	18 (7,3)	21 (7,0)	
	Sve županije i gradovi	1 (2,8)	2 (10,0)	27 (11,0)	30 (9,9)	
	Nemam mišljenje	1 (2,8)	0 (0)	7 (2,8)	8 (2,6)	
Ukupno		36 (100)	20 (100)	246 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Velik broj ispitanika sa visokom stručnom spremom oglašavaju svoju ordinaciju/polikliniku (χ^2 test, $P < 0,001$) značajnije putem Facebook-a i Instagram-a u odnosu na ispitanike sa srednjom i višom stručnom spremom koji u većem broju ne koriste društvene mreže (χ^2 test, $P = 0,007$). Ispitanicima sa višim i visokim obrazovanjem najviše doprinosi web stranica (χ^2 test, $P = 0,04$). Ispitanici sa visokim obrazovanjem u većem broju imaju pacijente iz Njemačke i Austrije za razliku od ispitanika sa srednjim i višim obrazovanjem koji imaju značajno više pacijenata iz Italije (χ^2 test, $P = 0,007$) (Tablica 27).

Tablica 27. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata prema obrazovanju

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika				P*
		SSS	VŠS	VSS	Ukupno	
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	21 (58,3)	12 (60,0)	186 (75,6)	219 (72,5)	<0,001
	Ne	15 (41,7)	8 (40,0)	60 (24,4)	83 (27,5)	
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	7 (19,4)	3 (15,0)	30 (12,4)	40 (13,2)	0,007
	Facebook i Instagram	9 (25,0)	5 (25,0)	121 (50,0)	135 (44,7)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	4 (11,1)	3 (15,0)	11 (4,5)	18 (6,0)	
	Instagram	1 (2,8)	0 (0)	13 (5,4)	14 (4,6)	
	Ne koristim društvene mreže	15 (41,7)	6 (30,0)	52 (21,5)	77 (25,5)	
	Facebook/Instagram/Web	0 (0)	3 (15,0)	15 (6,2)	18 (6,0)	
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	15 (41,7)	8 (40,0)	95 (38,6)	118 (39,1)	0,04
	Instagram	2 (5,6)	1 (5,0)	36 (14,6)	39 (12,9)	
	Web	0 (0)	4 (20,0)	46 (18,7)	50 (16,6)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	5 (13,9)	2 (10,0)	14 (5,7)	21 (7,0)	
	Ne koristim društvene mreže	14 (38,9)	5 (25,0)	55 (22,4)	74 (26,4)	
Smatrate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	13 (36,1)	7 (35,0)	62 (25,2)	82 (27,2)	0,50
	Ne	23 (63,9)	13 (65,0)	184 (74,8)	220 (72,8)	
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	3 (8,3)	5 (25,0)	76 (30,9)	84 (27,8)	0,007
	Italija	16 (44,4)	8 (40,0)	55 (22,4)	79 (26,2)	
	Hrvatska/Italija/Slovenija	7 (19,4)	4 (20,0)	83 (33,7)	94 (31,1)	
	Njemačka/Austrija	3 (8,3)	1 (5,0)	11 (4,8)	15 (5,0)	
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	5 (13,9)	2 (10,0)	13 (5,3)	20 (6,6)	
	Nepoznato	2 (5,6)	0 (0)	8 (3,3)	10 (3,3)	
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	11 (30,6)	3 (15,0)	57 (23,2)	71 (23,5)	0,45
	Cijena i funkcionalnost	7 (19,4)	1 (5,0)	28 (11,4)	36 (11,9)	
	Estetika	2 (5,6)	3 (15,0)	14 (5,7)	19 (6,3)	
	Estetika i cijena	8 (22,2)	8 (40,0)	72 (29,3)	88 (29,1)	
	Estetika, cijena i funkcionalnost	7 (19,4)	5 (25,0)	61 (24,5)	73 (24,2)	
	Funkcionalnost	1 (2,8)	0 (0)	14 (5,7)	15 (5,0)	
Ukupno		36 (100)	20 (100)	246 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Nema značajne razlike u mišljenju o dentalnom turizmu prema radnom statusu (Tablica 28).

Tablica 28. Mišljenje o dentalnom turizmu prema radnom statusu ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Nezaposlen/a	Zaposlen/a	Ukupno	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	1 (5,0)	6 (2,1)	7 (2,3)	0,59
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	3 (15,0)	46 (16,3)	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	5 (25,0)	118 (41,8)	123 (40,7)	
	Marketing	1 (5,0)	6 (2,1)	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	2 (10,0)	15 (5,3)	17 (5,6)	
	Sve navedeno	8 (40,0)	91 (32,3)	99 (32,8)	
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	7 (35,0)	134 (47,5)	141 (46,7)	0,89
	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	2 (10,0)	30 (10,6)	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	1 (5,0)	20 (7,1)	21 (7,0)	
	Ostalo	6 (30,0)	74 (26,2)	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	4 (20,0)	24 (8,5)	28 (9,3)	
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	11 (55,0)	203 (72,0)	214 (70,9)	0,67
	Dalmacija	1 (5,0)	9 (3,2)	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	2 (10,0)	15 (5,3)	17 (5,6)	
	Priobalje	3 (15,0)	27 (9,6)	30 (9,9)	
	Zagreb	2 (10,0)	22 (7,8)	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	1 (5,0)	6 (2,1)	7 (2,3)	
Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	7 (35,0)	67 (23,8)	74 (24,5)	0,37
	Dalmacija	6 (30,0)	74 (26,2)	80 (26,5)	
	Zagreb	3 (15,0)	86 (30,5)	89 (29,5)	
	Istra	0 (0)	21 (7,4)	21 (7,0)	
	Sve županije i gradovi	2 (10,0)	28 (9,9)	30 (9,9)	
	Nemam mišljenje	2 (10,0)	6 (2,1)	8 (2,6)	
Ukupno		20 (100)	282 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Nema značajne razlike u mišljenju o dentalnom turizmu prema bračnom statusu (Tablica 29).

Tablica 29. Mišljenja o dentalnom turizmu prema bračnom statusu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Bračna/izvanbračna zajednica	Samac	Ukupno	
Što smatrate da najviše doprinosi dentalnom turizmu?	Cestovna povezanost	3 (1,4)	4 (4,5)	7 (2,3)	0,25
	Cestovna povezanost/stručno osoblje	30 (18,3)	10 (11,2)	49 (16,2)	
	Cijena/stručno osoblje/marketing	89 (41,8)	34 (38,2)	123 (40,7)	
	Marketing	5 (2,3)	2 (2,2)	7 (2,3)	
	Stručno osoblje	13 (6,1)	4 (4,5)	17 (5,6)	
	Sve navedeno	64 (30,0)	35 (39,3)	99 (32,8)	
Na koji način bi Vi doprinijeli razvoju dentalnog turizma?	Bolji marketing	102 (47,9)	39 (43,8)	141 (46,7)	0,13
	Bolja povezanost/organiziran prijevoz	20 (9,4)	12 (13,5)	32 (10,6)	
	Cijena i kvaliteta	19 (8,9)	2 (2,2)	21 (7,0)	
	Ostalo	54 (25,4)	26 (29,2)	80 (26,5)	
	Nemam mišljenje	18 (8,4)	10 (11,2)	28 (9,3)	
Koji dio Hrvatske po Vašem mišljenju, ima najviše koristi od dentalnog turizma?	Istra i Kvarner	150 (70,4)	64 (71,9)	214 (70,9)	0,30
	Dalmacija	7 (3,3)	3 (3,4)	10 (3,3)	
	Istra i Zagreb	9 (4,2)	8 (9,0)	17 (5,6)	
	Priobalje	25 (11,7)	5 (5,6)	30 (9,9)	
	Zagreb	17 (7,9)	7 (7,9)	24 (7,9)	
	Nemam mišljenje	5 (2,3)	2 (2,2)	7 (2,3)	
Za koji dio Hrvatske smatrate da u budućnosti može poboljšati dentalni turizam?	Slavonija	45 (21,2)	29 (32,6)	74 (24,5)	0,07
	Dalmacija	60 (28,1)	20 (22,5)	80 (26,5)	
	Zagreb	68 (31,9)	21 (23,6)	89 (29,5)	
	Istra	11 (5,2)	10 (11,2)	21 (7,0)	
	Sve županije i gradovi	23 (10,8)	7 (7,9)	30 (9,9)	
	Nemam mišljenje	6 (2,8)	2 (2,2)	8 (2,6)	
Ukupno		213 (100)	89 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Značajno više ispitanika koji su zaposleni svoju ordinaciju/polikliniku oglašavaju putem Facebooka i Instagram za razliku od nezaposlenih (χ^2 test, P = 0,03). Većem broju zaposlenih ispitanika Facebook kao društvena mreža najviše pridonosi (χ^2 test, = 0,009).

Tablica 30. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata prema radnom statusu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Nezaposlen/a	Zaposlen/a	Ukupno	
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	15 (75,0)	204 (72,3)	219 (72,5)	0,76
	Ne	5 (25,0)	78 (27,7)	83 (27,5)	
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	1 (5,0)	39 (13,8)	40 (13,2)	0,03
	Facebook i Instagram	6 (30,0)	129 (45,7)	135 (44,7)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	4 (20,0)	14 (5,0)	18 (6,0)	
	Instagram	2 (10,0)	12 (4,3)	14 (4,6)	
	Ne koristim društvene mreže	7 (35,0)	70 (24,8)	77 (25,5)	
	Facebook/Instagram/Web	0 (0)	18 (6,4)	18 (6,0)	
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	4 (20,0)	114 (40,4)	118 (39,1)	0,009
	Instagram	3 (15,0)	36 (12,8)	39 (12,9)	
	Web	2 (10,0)	48 (17,0)	50 (16,6)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	5 (25,0)	16 (5,7)	21 (7,0)	
	Ne koristim društvene mreže	6 (30,0)	54 (19,1)	74 (26,4)	
Smatrate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	6 (30,0)	76 (27,0)	82 (27,2)	0,10
	Ne	14 (70,0)	206 (73,0)	220 (72,8)	
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	3 (15,0)	81 (28,7)	84 (27,8)	0,03
	Italija	8 (40,0)	71 (25,2)	79 (26,2)	
	Hrvatska/Italija/Slovenija	3 (15,0)	91 (32,3)	94 (31,1)	
	Njemačka/Austrija	3 (15,0)	12 (4,3)	15 (5,0)	
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	0 (0)	20 (7,1)	20 (6,6)	
	Nepoznato	3 (15,0)	13 (4,6)	10 (3,3)	
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	7 (35,0)	64 (22,7)	71 (23,5)	0,62
	Cijena i funkcionalnost	2 (10,0)	34 (12,1)	36 (11,9)	
	Estetika	2 (10,0)	17 (6,0)	19 (6,3)	
	Estetika i cijena	6 (30,0)	82 (29,1)	88 (29,1)	
	Estetika, cijena i funkcionalnost	3 (15,0)	70 (24,8)	73 (24,2)	
	Funkcionalnost	0 (0)	15 (5,3)	15 (5,0)	
Ukupno		20 (100)	282 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

Nema značajne razlike u oglašavanju ordinacije/poliklinike i zahtjevima stranih pacijenata prema bračnom statusu ispitanika (Tablica 31).

Tablica 31. Oglašavanje ordinacije/poliklinike i zahtjevi stranih pacijenata prema bračnom statusu

Pitanje	Odgovor	Broj (%) ispitanika			P*
		Bračna/izvanbračna zajednica	Samac	Ukupno	
Oglašavate li Vašu ordinaciju/polikliniku?	Da	154 (72,3)	65 (73,0)	219 (72,5)	0,65
	Ne	59 (27,7)	24 (27,0)	83 (27,5)	
Što koristite od društvenih mreža za oglašavanje ordinacije/poliklinike?	Facebook	32 (15,0)	8 (9,0)	40 (13,2)	0,25
	Facebook i Instagram	98 (46,0)	37 (41,6)	135 (44,7)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	9 (4,2)	9 (10,1)	18 (6,0)	
	Instagram	9 (4,2)	5 (5,6)	14 (4,6)	
	Ne koristim društvene mreže	52 (24,4)	25 (28,1)	77 (25,5)	
	Facebook/Instagram/Web	13 (6,1)	5 (5,6)	18 (6,0)	
Koja od društvenih mreža Vam najviše doprinosi?	Facebook	84 (39,4)	34 (38,2)	118 (39,1)	0,98
	Instagram	29 (13,6)	10 (11,2)	39 (12,9)	
	Web	34 (16,0)	16 (18,0)	50 (16,6)	
	Facebook/Instagram/Tik tok/Twitter	15 (7,0)	6 (6,7)	21 (7,0)	
	Ne koristim društvene mreže	41 (19,2)	23 (25,8)	74 (26,4)	
Smatrate li da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih?	Da	52 (24,4)	30 (33,7)	82 (27,2)	0,13
	Ne	161 (75,6)	59 (66,3)	220 (72,8)	
Iz kojih zemalja imate najviše pacijenata?	Hrvatska	66 (31,0)	18 (20,2)	84 (27,8)	0,08
	Italija	50 (23,5)	29 (32,6)	79 (26,2)	
	Hrvatska/Italija/Slovenija	70 (32,9)	24 (27,0)	94 (31,1)	
	Njemačka/Austrija	8 (3,8)	7 (7,9)	15 (5,0)	
	Hrvatska/Austrija/Slovenija	12 (5,6)	8 (8,9)	20 (6,6)	
	Nepoznato	7 (3,3)	3 (3,4)	10 (3,3)	
Što je stranim pacijentima najbitnije?	Cijena	49 (23,0)	22 (24,7)	71 (23,5)	0,44
	Cijena i funkcionalnost	28 (13,1)	8 (9,0)	36 (11,9)	
	Estetika	11 (5,2)	8 (9,0)	19 (6,3)	
	Estetika i cijena	63 (29,6)	25 (28,1)	88 (29,1)	
	Estetika, cijena i funkcionalnost	49 (23,0)	24 (27,0)	73 (24,2)	
	Funkcionalnost	13 (6,1)	2 (2,2)	15 (5,0)	
Ukupno		213 (100)	89 (100)	302 (100)	

* χ^2 test

6. RASPRAVA

Istraživanje je obuhvatilo 302 ispitanika, od čega je 55 % bilo muškog spola. Najveći broj ispitanika pripadao je dobnoj skupini od 30 do 49 godina starosti, zaposleni su i prema stupnju obrazovanja njih 81 % steklo je visoku stručnu spremu. Gotovo svi ispitanici potvrdno su odgovorili na pitanje jesu li članovi njihove uže ili šire obitelji bili pozitivni na COVID-19, a velika većina je bila pozitivna na navedenu bolest. Brojni ispitanici odgovorili su da ne strahuju od zaraze tijekom svakodnevnog rada, ali strahuju od prijenosa virusa svojim bližnjima. Strah od zaraze tijekom rada u većem broju imaju ispitanici stariji od 65 godina, što je i očekivano, uzmemo li u obzir da su teži slučajevi bolesti i češći smrtni ishodi povezani upravo s dobi oboljelih (24, 25). Zanimljiva je činjenica da su muškarci u većem broju bili zaraženi koronavirusom.

86 % ispitanika cijepljeno je protiv bolesti COVID-19, što je i očekivano, ako uzmemo u obzir da su u istraživanju većinom sudjelovali zdravstveni radnici koji imaju visok nivo osviještenosti i u konstantnom su kontaktu s virusom. Istraživanje provedeno na doktorima dentalne medicine u Njemačkoj pokazalo je gotovo jednake rezultate o broju procijepljenih osoba zaposlenih u zdravstvu (26).

Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na ekonomiju i gospodarstvo pa tako i na turizam. Tijekom pandemije COVID-19 čak 75 ispitanika ili njihovih kolega dobilo je otkaz, a njih 92 osjetilo je socioekonomske posljedice u vidu smanjenja plaće. Zbog manjeg broja naručenih pacijenata koji u Hrvatsku nisu mogli dolaziti zbog zatvorenih granica ili straha od zaraze brojna mala poduzeća su svojim radnicima su morali davati otkaze, smanjiti im plaće ili ih poslati na neplaćeni godišnji odmor. To se posebno odnosilo na osobe zadužene za organizaciju smještaja, prijevoz pacijenata, marketing i sl. Bartik, Bertrand, Cullen i sur. 2020. godine proveli su istraživanje kojim su htjeli istražiti utjecaj koronavirusa na srednja i mala poduzeća. Istraživanje je pokazalo kako je gotovo 43 % ispitanika bilo prisiljeno privremeno zatvoriti svoja poduzeća, a kao najčešći razlog navode smanjenu potražnju za njihovim proizvodom ili uslugom te zdravlje zaposlenika (27). Mjere gospodarske pomoći donesene od strane Vlade Republike Hrvatske donekle su ublažile financijske teškoće s kojima su se susrele dentalne ordinacije/ poliklinike za vrijeme pandemije COVID-19 te spriječile daljnje otkaze i smanjenja plaća.

Gotovo polovica ispitanika zabilježila je manji broj naručenih pacijenata te smatra da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na godišnje kontrole. Osim zbog straha, ispitanici smatraju da su

nedolasci i otkazivanje termina povezani sa zarazom ili izolacijom pacijenata. S čestim otkazivanjem termina susrela se većina stomatologa, što potvrđuje i istraživanje koje su proveli Ahmed i sur. među 669 doktora dentalne medicine iz 30 zemalja koje je pokazalo kako je većina bila spremna zatvoriti ordinacije dok se ne smanji broj zaraženih koronavirusom (28). U istraživanju provedenom u susjednoj Bosni i Hercegovini 90 % stomatologa izjavili su da su osjetili značajan pad broja pacijenata unatoč čestom provođenju mjera dezinfekcije (29).

Znatan broj ispitanika svoje ordinacije oglašava putem Interneta, a za oglašavanje najviše koriste društvene mreže poput Facebooka i Instagrama. U dentalnom turizmu otežana je osobna prodaja ili promocija proizvoda i usluga te se zbog toga često odlučuju na oglašavanje putem web-a i korištenje Internet marketinga (8). Facebook predstavlja popularnu platformu za oglašavanje. Kreiranjem Facebook stranice na jednostavan način i bez znatnih ulaganja može se doći do velikog broja korisnika. Dentalne poliklinika posljednjih godina u velikom broju počinju koristiti upravo društvene mreže za oglašavanje svojih usluga dentalnog turizma (30).

U sklopu dentalnog turizma postoji širok spektar poduzetničkih prilika pa tako postoje turističke agencije koje se isključivo bave organizacijom putovanja pacijenata, smještaja, obilaska turističkih mjesta i znamenitosti i sl. Poneke škole stranih jezika prepoznale su značaj znanja talijanskog jezika te nude tečajeve talijanskog jezika u dentalnom turizmu (1). Znanje talijanskog jezika većine stanovništva Istre i Kvarnera smatra se jednim od faktora koji je pridonio da dentalni turizam u Hrvatskoj započne upravo u tim regijama. Istraživanje je pokazalo kako su najbrojniji upravo pacijenti iz Italije.

Osim cijene, prednost Hrvatske je svakako i povoljni geografski položaj zbog čega je pristupačna brojnim stranim pacijentima. Hrvatska graniči sa zemljama u kojima su cijene dentalnih usluga znatno skuplje pa zbog toga ne iznenađuje činjenica da je istraživanje pokazalo da su najbrojniji pacijenti iz Italije, Austrije i Njemačke. Najčešće dentalni turisti žele povezati dentalne tretmane s godišnjim odmorom. Dentalni tretmani često se provode tijekom nekoliko dana ili tjedana zbog čega se dentalni turisti duže zadržavaju na destinaciji. Zbog prirodnih ljepota koje Hrvatska pruža, brojnih otoka, nacionalnih parkova i znamenitosti dentalni turisti se odlučuju na odmor baš u Hrvatskoj. Dobra usluga, niske cijene i odlična turistička ponuda predstavljaju dobitnu kombinaciju.

Najveću konkurenciju hrvatskom dentalnom turizmu predstavlja Mađarska. U Budimpešti se dentalnim turizmom bavi oko 300 ordinacija koje godišnje privlače oko 60 tisuća inozemnih pacijenata, koji čine 40 % ukupnih dentalnih turista iz Europe. Keith Pollard u Međunarodnom časopisu za medicinski turizam istakao je kako bi Hrvatska u sljedećih deset godina mogla preuzeti gotovo 25 % dentalnih turista iz Mađarske (1). Osim Mađarske, hrvatskom dentalnom turizmu konkuriraju i zemlje iz regije poput Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne gore. Cijena određenih stomatoloških usluga u Srbiji je i do tri puta jeftinija, upravo zbog toga brojni pacijenti iz Europske unije, SAD-a, ali i Hrvatske se odlučuju se za dentalne tretmane u toj zemlji.

Dentalna medicina u Hrvatskoj nimalo ne zaostaje za dentalnom medicini u Europi i svijetu. Doktori dentalne medicine u Hrvatskoj koriste najsuvremenije materijale, opremu i instrumente te su u svijetu prepoznati kao vrhunski stručnjaci. Prihod od zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj godišnje iznosi preko milijardu kuna, od čega polovina iznosa je zarada od dentalne medicine. Dentalni turizam iz godine u godinu sve je popularniji u svijetu i u Hrvatskoj te se iz tog razloga često naziva „budućnost hrvatskog turizma”

Provedeno istraživanje ima svoja ograničenja. Istraživanjem je obuhvaćen mali uzorak osoba u kratkom vremenskom periodu i s obzirom na to da se broj zaposlenih u dentalnom turizmu u Republici Hrvatskoj procjenjuje na preko 10 000 osoba. Anketni upitnik poslan je na e-mail adrese brojnih hrvatskih ordinacija/ poliklinika ne znajući bave li se oni dentalnim turizmom. Preporuča se izrada studija koja bi obuhvatila veći uzorak ispitanika i isključivo osobe koje su zaposlene u dentalnom turizmu kako bi dobili pouzdanije rezultate.

7. ZAKLJUČCI

Temeljem provedenog istraživanja i dobivenih rezultata mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- Značajan broj ispitanika prebolio je COVID-19 infekciju i cijepljen je protiv navedene bolesti
- Velik broj ispitanika ne strahuje od zaraze koronavirusom tijekom svakodnevnog rada, ali strahuje od prijenosa virusa svojim bližnjima
- 25 % ispitanika ili njihovih kolega otpušteno je za vrijeme COVID-19 pandemije, a 30 % osjetilo je socioekonomske posljedice u vidu snižavanja plaće
- Gotovo svi ispitanici smatraju da zbog pandemije nije došlo promjene radnog vremena ordinacije
- Polovica ispitanika zabilježila je smanjen broj dolazaka pacijenata tijekom pandemije, ne dolaske na redovne godišnje preglede te otkazivanje termina zbog izolacije ili zaraze
- Kao najveću promjenu u radu od početka pandemije, ispitanici navode strah, a potom epidemiološke mjere/ nošenje zaštitne opreme i maski, a 12 % ispitanika nema mišljenje o promjenama koje su uslijedile pojavom pandemije
- 42 % ispitanika svojim pacijentima osigurava prijevoz automobilom, autobusa/ minibusa i taxi-a, a 43 % osigurava noćenje
- Većina ispitanika smatra da aviolinije ne povezuju dobro pacijente sa doktorima dentalne medicine
- 40 % ispitanika smatra da cijena, stručno osoblje i marketing najviše doprinose dentalnom turizmu
- Najveći broj ispitanika razvoju dentalnog turizma doprinijeli bi boljim marketingom
- Velik broj ispitanika smatra da Istra i Kvarner imaju najviše koristi od dentalnog turizma, a da bi Zagreb i Slavonija u budućnosti mogli poboljšati dentalni turizam
- Značajan broj ispitanika oglašava svoju ordinaciju/ polikliniku, a za oglašavanje najviše koriste Facebook i Instagram
- 27 % ispitanika smatra da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih, a najveći broj pacijenata dolazi iz Italije i Slovenije
- Ispitanici navode da je stranim pacijentima najvažnija estetika i cijena, a potom i funkcionalnost

- Značajno više muškaraca bilo je pozitivno na COVID-19 infekciju u odnosu na žene
- Ispitanici u dobnoj skupini 18–29 i 30–49 godina u većem su broju bili pozitivni na COVID-19 za razliku od starijih ispitanika
- Ispitanici u dobnoj skupini od 65 i više godina u većoj mjeri strahuju od zaraze koronavirusom u odnosu na mlađe ispitanike
- Značajno veći broj ispitanika s visokom stručnom spremom bio je pozitivan na COVID-19 infekciju i cijepljen je protiv navedene bolesti u odnosu na ispitanike sa srednjom stručnom spremom
- Značajniji broj osoba s visokom stručnom spremom strahuje od prijenosa koronavirusa bližnjima za razliku od ispitanika sa srednjom i višom stručnom spremom
- Veći broj žena naveo je da je u pandemiji došlo do promjene radnog vremena te zabilježilo smanjen broj dolazaka pacijenata u odnosu na muškarce
- Velik broj žena smatra da pacijenti zbog koronavirusa ne dolaze na redovne godišnje preglede te su zabilježile nedolaske/ otkazivanje termina zbog izolacije ili bolesti
- Značajan broj muškaraca kao najveću promjenu u radu od pojave pandemije navodi epidemiološke mjere/ nošenje zaštitne odjeće i maski te strah
- Ispitanici u dobnoj skupini 65 i više godina u većem su broju osjetili snižavanje plaće u odnosu na mlađe ispitanike
- Značajno više ispitanika sa srednjom stručnom spremom osjetilo je snižavanje plaće i smanjen broj pacijenata tijekom pandemije u odnosu na ispitanike sa visokom stručnom spremom
- Muškarci u većem broju osiguravaju svojim pacijentima prijevoz i noćenje u odnosu na žene
- Ispitanici u dobnoj skupini 30-49 godina u većem broju osiguravaju pacijentima prijevoz
- Muškarci u najvećoj mjeri smatraju da primorske regije imaju najviše koristi od dentalnog turizma, a žene da ima Zagreb
- Značajno više muškaraca oglašava svoju ordinaciju putem Facebook-a i Instagram-a
- Veći broj žena smatra da su strani pacijenti zahtjevniji od domaćih
- Ispitanici sa visokim obrazovanjem navode kako najviše pacijenata imaju iz Njemačke i Austrije za razliku od ispitanika sa srednjom stručnom spremom kojima najviše pacijenata dolazi iz Italije

8. SAŽETAK

Cilj: Ciljevi ovoga presječnog istraživanja su istražiti sociodemografska i socioekonomska obilježja svih zaposlenika u dentalnom turizmu, njihova mišljenja o utjecajima aktualne pandemije na svakodnevni rad, obilježja njihova rada s klijentima poliklinika koje se bave dentalnim turizmom tijekom aktualne pandemije i ocijeniti postoji li povezanost između promatranih varijabli.

Nacrt studije: Presječno istraživanje

Ispitanici i metode: U presječnom istraživanju sudjelovalo je 302 ispitanika zaposlenih u dentalnom turizmu u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno pomoću anonimnog anketnog upitnika koji se sastojao od 32 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa u periodu od lipnja do kolovoza 2022. godine. Ispunjavanje anketnog upitnika trajalo je do petnaest minuta.

Rezultati: Provedeno istraživanje pokazalo je kako je pandemija COVID-19 značajno utjecala na obim posla osoba zaposlenih u dentalnom turizmu što je utjecalo na brojne otkaze i smanjenje plaća zaposlenika. Kao najveće promjene u radu ispitanici su naveli nošenje zaštitne opreme, strah od zaraze i otkazivanje termina, a razvoju dentalnog turizma doprinijeli bi boljim marketingom i nižom cijenom nego u susjednim konkurentskim zemljama. Većina ispitanika smatra da Istra i Kvarner imaju najveću korist od dentalnog turizma, a da bi kontinentalni dio Hrvatske i Dalmacija mogli u budućnosti poboljšati dentalni turizam.

Zaključak: Manji broj stranih pacijenata koji zbog pandemije COVID-19 nisu bili u mogućnosti dolaziti na dentalne tretmane prouzročio je brojne otkaze i smanjene plaće osoba zaposlenih u dentalnom turizmu.

Ključne riječi: COVID-19; dentalni turizam; doktori dentalne medicine; Republika Hrvatska

9. SUMMARY

The influence of the COVID-19 pandemic on dental tourism in the Republic of Croatia

Objectives: The goals of this cross-sectional study are to investigate the sociodemographic and socioeconomic characteristics of all employees in dental tourism, their opinions on the impact of the current pandemic on their daily work, the characteristics of their work with clients of polyclinics dealing with dental tourism during the current pandemic, and to assess whether there is a connection between the observed variables.

Study Design: Cross-sectional research

Participants and methods: 302 respondents employed in dental tourism in the Republic of Croatia participated in the cross-sectional survey. The research was conducted using an anonymous survey questionnaire consisting of 32 open and close ended questions in the period from June to August 2022. Filling out the questionnaire took up to fifteen minutes.

Results: The conducted research showed that the COVID-19 pandemic had a significant impact on the workload of employees in dental tourism, which resulted in numerous layoffs and reductions in employee wages. The interviewees mentioned wearing protective equipment, fear and canceling appointments as the biggest changes in their work, and they would contribute to the development of dental tourism with better marketing and a lower price than in neighboring competing countries. The majority of respondents believe that Istria and Kvarner benefit the most from dental tourism, and that the continental part of Croatia and Dalmatia could improve dental tourism in the future.

Conclusion: The smaller number of foreign patients, who were unable to attend dental treatments due to the COVID-19 pandemic, led to numerous layoffs and reduced wages for those employed in dental tourism.

Keywords: COVID-19; dental tourism; doctors of dental medicine; Republic of Croatia

10. LITERATURA

1. Gregorić M, Sečan M, Pomper R, Miklik M. Prilike za razvoj poduzetništva u okviru dentalnog turizma u Hrvatskoj. *Obrazovanje za poduzetništvo*. 2019;9(2):85-100.
2. American Dental Association. Statement on Dental Tourism - Ethical Obligations of Dentists. Chicago: American Dental Association; 2009. Dostupno na: <https://www.ada.org/en/about-the-ada/ada-positions-policies-and-statements/statement-on-dental-tourism-ethical-obligations-of>. Datum pristupa: 02.09.2022.
3. Tihi B, Peštek A. RAZVOJ DENTALNOG TURIZMA NA PODRUČJU SARAJEVA. *Acta turistica*. 2009;21(2):210-229.
4. Loubeau PR. The globalization of dental care: An opportunity for Croatian tourism. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*. 2009;57(2):193-199
5. Peručić D. Limitations and development opportunities of dental tourism: The case of Croatia. *Ekonomski vjesnik*. 2019;32(1):93-104.
6. Domazet K. Percepcija dentalnog turizma među studentima dentalne medicine [Diplomski rad]. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Stomatološki fakultet; 2021.
7. Jurišić E, Cegur Radović T. Dental tourism – an opportunity for Croatian tourism. *Interdisciplinary management research*. 2017;297-311.
8. Kuštelega L. Razvoj dentalnog turizma u Hrvatskoj [Diplomski rad]. Koprivnica: Sveučilište Sjever; 2018.
9. Bartoluci M, Čavlek N, Kesar O, Prebežac D. Turizam ekonomske osnove i organizacijski sustav, Zagreb: Školska knjiga; 2011;75.
10. Demonja D, Uglješić N. Dental Tourism and Business Risks: the Example of the Republic of Croatia. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*. 2020;18(4):425-445.
11. Zelenika JL. Dentalni turizam u Republici Hrvatskoj i pandemija COVID-19 [Diplomski rad]. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Stomatološki fakultet; 2021.
12. Telišman-Košuta N, Marušić Z. Percepcija Hrvatske kao destinacije zdravstvenog turizma na tržištu posrednika. Zagreb: Hrvatska turistička zajednica; 2018. Dostupno na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2019->

- 07/Zdravstveni%20turizam_Percepcija%20Hrvatske_Konacni%20izvjestaj_23042018_FI N.pdf. Datum pristupa: 06.09.2022.
13. Oltean FD, Gabor MR, Stăncioiu AF, Kardos M, Kiss M, Marinescu RC. Aspects of marketing in dental tourism - factor of sustainable development in Romania. *Sustainability*. 2020;12(10):4320.
 14. Kovacs E, Szocska G. 'Vacation for your teeth' - dental tourists in Hungary from the perspective of Hungarian dentists. *Br Dent J*. 2013;215(8):415-8.
 15. Lovelock B, Lovelock K, Lyons K. The impact of outbound medical (dental) tourism on the generating region: New Zealand dental professionals' perspectives. *Tour Manag*. 2018;67:399- 410.
 16. Barrowman RA, Grubor D, Chandu A. Dental implant tourism. *Aust Dent J*. 2010;55(4):441-5.
 17. Poslovni Turizam. Objavljen prvi vodič za dentalni turizam u Hrvatskoj. Dostupno na adresi: <http://www.poslovniturizam.com/vijesti/objavljen-prvi-vodic-za-dentalni-turizam-u-hrvatskoj/1239/>. Datum pristupa: 25.08.2022.
 18. Vasilj I, Ljevak I. EPIDEMIOLOŠKE KARAKTERISTIKE COVID-A 19. *Zdravstveni glasnik*. 2020;6(1):9-18.
 19. Vince A. COVID-19, pet mjeseci kasnije. *Liječnički vjesnik*. 2020;142(3-4):55-63.
 20. Brkić H. Dental medicine and COVID-19 pandemic. *Acta Stomatol Croat*. 2020; 54(2):118-120.
 21. WHO COVID-19 Dashboard. Geneva: World Health Organization; 2020. Dostupno na: <https://covid19.who.int/region/euro/country/it>. Datum pristupa: 02.09.2022.
 22. Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske. Korona virus (COVID-19) - sprječavanje širenja bolesti: Organizacija rada djelatnosti dentalne medicine na primarnoj i specijalističko-konzilijarnoj razini zdravstvene djelatnosti. Zagreb: Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske. Dostupno na: https://www.hkdm.hr/pic_news/files/Uputa-organizacija%20rada.pdf. Datum pristupa: 25.08.2022.
 23. Kolčić I, Biloglav Z. Presječno istraživanje. U: Kolčić I, Vorko-Jović A. *Epidemiologija*. Zagreb: Medicinska naklada; 2010;55-64.

24. Sorbello M, El-Boghdadly K, Di Giacinto I, Cataldo R, Esposito C, Falcetta S, i sur. The Italian coronavirus disease 2019 outbreak: recommendations from clinical practice. *Anaesthesia*. 2020;75:724–32.
25. Richardson S, Hirsch JS, Narasimhan M, Crawford JM, McGinn T, Davidson KW, i sur. Presenting Characteristics, Comorbidities, and Outcomes Among 5700 Patients Hospitalized With COVID-19 in the New York City Area. *JAMA*. 2020;323(20):2052–2059.
26. Zellmer S, Bachmann E, Muzalyova A, Ebigbo A, Kahn M, Traidl-Hoffmann C i sur. One Year of the COVID-19 Pandemic in Dental Medical Facilities in Germany: A Questionnaire-Based Analysis. *Int J Environ Res Public Health*. 2021;19(1):175.
27. Bartik AW, Bertrand M, Cullen Z, Glaeser EL, Luca M, Stanton C. The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 2020;117(30):17656-17666.
28. Villani FA, Aiuto R, Paglia L, Re D. COVID-19 and Dentistry: Prevention in Dental Practice, a Literature Review. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(12):4609.
29. Mehic D, Adna M, Jusufovic R, Catic T. COVID-19 Impact on Access and Performing Dental Care in Bosnia and Herzegovina. *Mater Sociomed*. 2021;33(2):145-147.
30. Vukić A. *MARKETING MEDICINSKOG TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ* [Završni rad]. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet; 2015:7-29.